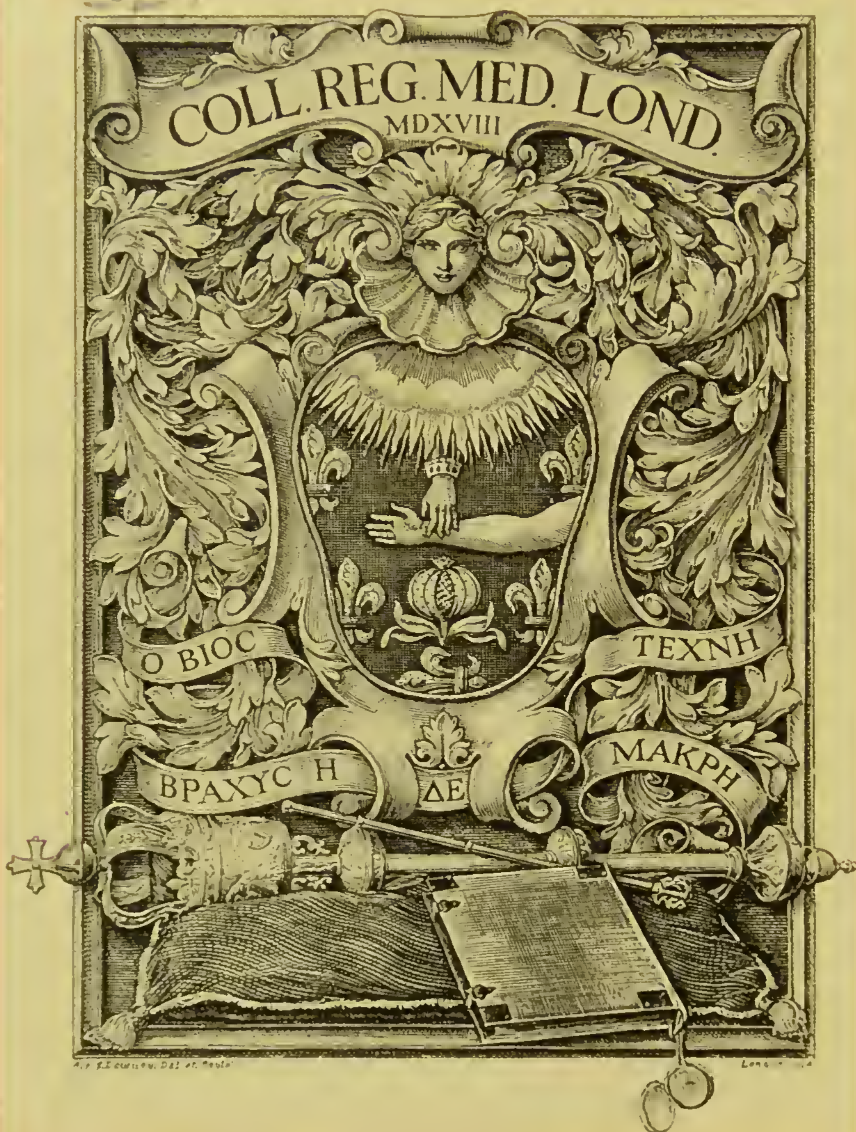

COLL. REG. MED. LOND.
MDXVIII
O BIOC
BPAXYC H
ΔE
TEXNH
MAKPH

DE SIMPLICIBUS
MEDICINIS LAXATIVIS

HENRICUS DACUS
(HENRIK HARPESTRENG)

DE SIMPLICIBUS MEDICINIS LAXATIVIS

UDGIVET FOR FØRSTE GANG

AF

J. W. S. JOHNSSON

KØBENHAVN
VILHELM PRIORS KGL. HOFBOGHANDEL
1914

DENNE UDGAVE, DER ER BEKOSTET AF

CARLSBERGFONDET,

ER TRYKT I 500 EKSEMPLARER

NR. 352

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

TIL

MIN VEN OG LÆRER

DR. PAUL DORVEAUX

BIBLIOTEKAR VED ÉCOLE SUPÉRIEURE DE PHARMACIE, PARIS

VED en Gennemsøgning af det kongelige Biblioteks lægevidenskabelige Manuskripter, foretaget med Henblik paa, om muligt, at forøge Kendskabet til de danske Læger i Middelalderen, traf jeg i Manuskriptet *G. k. S. 1654, 4°* en Afhandling, *De simplicibus medicinis laxativis,* skrevet af en hidtil ukendt Forfatter, *Henricus Dacus* eller *de Dacia.* Det nævnte Manuskript er velkendt, ikke mindst paa Grund af dets Indhold af en *Macer*tekst, men Henricus Dacus' Afhandling synes hidtil ikke at være bleven bemærket, end ikke af *C. Molbech,* der dog omtaler Haandskriftet udførligt i Noten Side 39 i *Henrik Harpestrengs danske Lægebog,* Kjøbenhavn 1826.

Da jeg havde læst Afhandlingen, anstillede jeg nogle Undersøgelser vedrørende Henricus de Dacias Identitet, og jeg fik derved det Indtryk, at nævnte Forfatter og Henrik Harpestreng var samme Person, uden at det dog lykkedes mig at føre det afgørende Bevis. Begrundet paa en Rejse til Udlandet maatte Arbejdet lægges til Side foreløbig, og under mit Fravær sendte jeg min Tydning af Haandskriftets Tekst til Dr. phil. *Marius Kristensen,* Askov, dels for at faa Hjælp til de noget vanskeligere Steder, dels for at han, som Udgiver af de nordiske Harpestrengstekster, kunde udtale sig om Afhandlingen og dens Forfatter. Det blev da ogsaa Dr. Kristensen, der fastslog Identiteten mellem Henricus de Dacia og Henrik Harpestreng.

Det vil altid have sin Vanskelighed, at foranstalte en Udgave af et Manuskript, der kun kendes i en eneste Afskrift, navnlig naar denne jævnlig indeholder Misforstaaelser og ikke er gjort med stor Nøjagtighed. I det foreliggende Tilfælde har jeg valgt, netop paa Grund af Afskriftens Mangelfuldhed, at lade Teksten tale for sig

selv, og altsaa kun undtagelsesvis at rette Fejl og Misforstaaelser, ligesom jeg heller ikke har forsøgt at udfylde manglende Ord og Sætninger. Dette gælder ganske særligt Indledningen, som i sin herværende sproglige Form er ret uforstaaelig. De Steder i Teksten, der forekommer mig helt fordærvede, er mærkede med † sat foran den paagældende Periode, og der er tilføjet Tegnsætning, for at lette Forstaaelsen. Hvad angaar det jævnlig benyttede Tegn ℥, saa har jeg læst dette som *uncia*. Tegnet findes ikke optaget i de almindelig benyttede palæografiske Haandbøger, og Berettigelsen til min Tydning har jeg fundet i, at 1/2 Pund var lig 8 Unzer, hvorfor man ogsaa i Afsnittet om *fumus terræ* finder: *libra semis vel VIII* ℥. Jeg skylder dog at meddele, at *Avicenna* (se Noten *sextum*, p. 93) har *cotylus*, hvor Henricus de Dacia har ℥, skønt Teksterne ellers følges. Heri behøver der dog ikke at være nogen Uoverensstemmelse, thi vel var cotylus oftest lig en libra, men dens Værdi var skiftende.

Jeg har under Udarbejdelsen faaet Hjælp fra mange Sider. Først og fremmest skylder jeg Dr. phil. *Marius Kristensen* Tak for gentagen stadig redebon Hjælp. Ogsaa Professorerne *J. L. Heiberg* og *Verner Dahlerup* skylder jeg Tak for Raad og Vejledning og navnlig for de Anbefalinger, der aabnede mig Adgang til at faa mit Arbejde udgivet her i Landet. En lignende hjærtelig Tak maa jeg ogsaa rette til Direktionen for *Carlsbergfondet*, der bevilgede de til Udgivelsen nødvendige Pengemidler, og til Dr. *V. Kuhr*, der har været mig en utrættelig Hjælper i sproglige Vanskeligheder.

En Række udenlandske lærde har foretaget Undersøgelser for mig i Biblioteker og Arkiver i deres Hjemstavn eller ydet mig værdifuld Hjælp paa anden Maade. Jeg er saaledes i Taknemlighedsgæld til Dr. *Paul Dorveaux*, Bibliotekar ved École supérieure de Pharmacie i Paris, Dr. *Ernest Wickersheimer*, Bibliotekar ved Académie de Médecine i Paris, og til Dr. *Paul Delaunay* i Le Mans. Endvidere har Dr. *Garsonnier*, Arkivar *Jacques Soyer* og Bibliotekar *A. Cagnieu* undersøgt Arkiver og Biblioteker i Orléans for mig. Af tyske lærde har Hofrat, Dr. med. (h. c.) *Max Höfler*, Bad Tölz ved München, gentagende været mig til Hjælp. Jeg beder dem alle modtage min varmeste og hjærteligste Tak.

Ved at tilegne Dr. *Paul Dorveaux* mit Arbejde har jeg forsøgt at afbetale en ringe Del af min Gæld til ham. Han var den første, der knyttede Forbindelsen mellem Frankrig og de danske Læger, der beskæftige sig med Medicinalhistorie. Mange danske har efterhaanden søgt hans Hjælp, men ingen har søgt den forgæves, jeg selv allermindst. Det foreliggende Arbejde skulde da ogsaa gærne være et Tegn paa den varme Hengivenhed, jeg nærer for min mangeaarige Lærer og Ven.

J. W. S. JOHNSSON.

Februar 1914.

Den Afhandling, som her for første Gang skal udgives, bærer Titlen: *De simplicibus medicinis laxativis* og har til Forfatter en hidtil ukendt *Henricus de Dacia,* eller som han ogsaa benævnes *Henricus Dacus.* Afhandlingen er optaget i et Samlebind, *G. k. S. 1654, 4°* i det kongelige Bibliotek i København, et Bind, der tillige indeholder Skrifter af *Johannes Parisiensis, Mattheus Platearius, Nicolaus og Macer,* foruden nogle mindre Stykker, blandt hvilke et bærer Titlen *Anbaleon.* Henricus de Dacias Skrift er optaget f 104^r—110^r.

Et Spørgsmaal melder sig straks, hvem er denne Forfatter? Drejer det sig om en hidtil ubekendt middelalderlig Forfatter fra Danmark, eller skal Dacia her forstaas som hjemmehørende i et af de tre nordiske Riger. Navnet Dacia betyder jo vel nok i Almindelighed Danmark, men bruges ogsaa i Betydning af Ordensprovinsen, stammende fra Tiggermunkeordenernes Provinsialinddeling. For Undersøgelsen vilde det da være af Betydning, om det kunde være muligt at faa fastslaaet, indenfor hvilket Tidsrum Henricus de Dacia havde levet, thi Dominikanerordenen kom Aar 1221 til Danmark og Franciskanerne det paafølgende Aar, og Dacia vilde da være fastslaaet som Danmark, hvis Henricus de Dacias Liv og Virken faldt før disse Aar.

Nogen Forfatter af nævnte Navn synes ikke at være kendt af nordiske Bibliografer. *H. Schück*[1] omtaler ingen Henricus Dacus, *Ellen Jørgensen*[2] heller ikke. Manuskriptet giver selv ingen Oplys-

---

[1] H. Schück: *Nordiska Medeltidsförfattere,* en Artikel optaget i *Bibliografiska och litteratur-historiska Anteckningar,* Upsala 1896 p. 120.

[2] Ellen Jørgensen: *Om nogle middelalderlige Forfattere, der nævnes som hjemmehørende i „Dacia".* Historisk Tidsskrift, 8 R III, 1911 p. 234.

Fr. Grøn har i et Foredrag i Kristiania Videnskabs-Selskab 24. April 1908 (offentliggjort i Norsk Magazin for Lægevidenskab 1908, N° 10 under Titel: *Nogle*

ning om, hvem den lille Traktats Forfatter er. Det er skrevet ned i Tiden omkring 1400—1450, samlet i Erfurt (f 184ᵛ: *hec collecta sunt Erfordie)* og kommet som Gave til Maria Klosteret i Segeberg (f 1ʳ: *liber domus sanctissime virginis marie et sancti Johannis ewangeliste in segeberghe per dominum luderum breme donatus).*

En Henricus de Dacia er dog ikke ganske ukendt, idet der i *M. s. fr. 1357, 2°* (XVs) i Bibliothèque impériale (nu Nationalbiblioteket) i Paris findes omtalt en *Henry de Danemarche.* Noten om ham er optaget i *Symon de Pharès: Receuil des plus célèbres astrologues et de quelques hommes doctes.* Det paagældende Sted[1] lyder:

[f 119ʳ] Maistre Henry de Danemarche excellent medecin à Orleans et grant astrologien en son tems fist de moult singulières predictions, iugements, pronosticacions et entre autre predict l'exil des Juifz de France et une des causes fust que au dict Orleans advint ainsi que ung prestre chantoit messe, après qu'il eust sacré le corps J. C. en le voulant prendre, apparut soubdainement tout sanglant, ce que sceut le roy Phelippe[2], qui y courust et le peuple de la ville et virent le sacrement en manière d'une piece de chair comme Inde[?] et dessus les corporaux apparoient gouttes des sang. Semblable miracle aparut au Vritour[?] de Vendosme et un autre en la cité d'Arras en un chastel que l'on appelle Sezamis, et furent environ l'an et le terme que le roy Philippes[2] fist paver la ville de Paris et clore de murs le bois de Vincennes l'an 1181.

Bemærkninger om Middelalderens medicinske Videnskab i Norden) omtalt nyere Membranfund i Norge, indeholdende Brudstykker af middelalderlige Forfatteres medicinske Skrifter. Han nævner Henrik Harpestreng, men ingen Henricus de Dacia. Det vilde forøvrigt ogsaa have været noget udenfor Foredragets Plan at omtale Personligheder udførligere, da dette væsentligst drejer sig om de middelalderlige Skolers Indflydelse paa norsk Lægekunst.

[1] GREV P. RIANT: *Et Bidrag til Vestigia Danorum extra Daniam* i CHR. BRUUN OG O. NIELSEN *Danske Samlinger* 1866—67 p. 270. Da Grev Riant i sin Kopi af Manuskriptet havde udeladt et Stykke (fra *en maniere* til *Sezamis*) har jeg forskaffet mig en Kopi af alt det paagældende gennem Bibliotekaren ved Académie de Médecine i Paris, Dr. *Er. Wickersheimer.* Jeg takker ham herved varmt, for hans, af danske ofte paakaldte, utrættelige Hjælpsomhed.

[2] Philippe II eller Philippe Auguste (1165—1223). Selv de korteste Biografier omtaler hans Virksomhed for Paris' Forskønnelse. Han byggede Slottet Vincennes.

Her er der ingen Tvivl om, at det drejer sig om en dansk Mand, og at Henricus de Dacia ogsaa har været dansk og ikke nordisk, tør vel fastslaas ved, at han i Traktatens Explicit nævnes som Henricus Dacus. Om Identiteten af de to Personligheder er det umuligt at sige noget, om end det kunde være rimeligt at antage, at de begge gik op i en tredje Person, den fra sine Urte-, Sten- og Lægebøger velkendte *Henrik Harpestreng*, hvis Dødsaar angives til 1244, et Aar, der dog næppe er ganske sikkert[1]. Nu er Forholdet imidlertid det, at Henrik Harpestrengs Liv og Levned er saa overordentlig lidet kendte — man ved egentlig kun, at han var Medicus et Canonicus Roschildensis, og at han var Kong Eriks (Plovpennings?) Læge — at det i Øjeblikket er umuligt at finde Berøringspunkter i det allerede meddelte. Vi skal nu se, om en Sammenligning mellem de harpestrengske Skrifter og Henricus de Dacias Traktat kan give noget Bidrag til Forstaaelse af denne og af dens Forfatters Person. Hvorledes Forholdet til Henry de Danemarche er, vil da senere blive at omtale.

---

[1] Aaret 1244 angives af mange Forfattere *(Arild Huitfeld, J. Langebek, P. F. Suhm)*. Det findes ogsaa hos *Erik Pontoppidan*, der anfører en Gravskrift, som Harpestreng selv skal have skrevet.

HENRICUS DACUS
DE SIMPLICIBUS MEDICINIS
LAXATIVIS

Aliena dicit: Liber de simplici medicina quia quidem medicinam
simplicem laxativam virtute sed attractam propter. Igitur
convenit apud medicos ut ipsi sciant quod ipse pur-
gat. Quoniam medicina laxativa simplex eo habet cum ipsa sua
pendet sua compositorum et quia apud modernos convenien-
tibus qui libros Galieni et aliorum aliquorum vel qui non
habent vel non inveniunt aut diligentia cognitum fecerunt modorum
compositionum quarumdam medicinarum magis cum laxativarum
virtutes et doses scire et postea quarumdam regulas docere
compositionis medicinas subiunge de electuariis et de
collectionibus simplicium medicinarum et confectionibus earundem

De Aloe	De coloquintida	De mirabolanis
De agarico	De diagridio	De citrinis
De armoniaco	De epithimo	De mirabolanis indis
De asaro	De elleboro albo	De polipodio
De agno casti	De elleboro nigro	De reubarbaro
De absinthio	De euforbio	De reupontico
De bellirico	De epatorio	De scamonia
De bdellio	De esula	De semine urtice
De centaurea	De fumo terre	De sene
De [illegible] medulla	De granatis	De turbit
De cassia fistula	De hermodactilis	De viola
De cucumere agresti	De ebulis	

Aloe calida et sicca in secundo gradu. Sunt autem colorum duo et
humores grossos a stomacho purgat. Cerebrum ab eisdem
humoribus colericis liberat grossis et prohibet vapores ascendere
a stomacho ad caput et eo purgat humores in visibus et in
... oculi coadunatos. Artificium eius qui
quia quo parte emendationis indiget eius acceptio sumat
cum dragaganto vel cum bdellio vel mastice modica. Sed
quod sit species de epatico intelligimus. Est enim laudabi-
lior et utilior in laxando aliis duabus. Hinc est fulgens
est quod quidem dicitur. Odoris etiam magis aliis speciebus
frangibilis coloris qui quatuor vetus ... vitalis est
accidens vero et virtutibus proprietatis, simul et usus optimum
est si abluatur de aqua vel sero caprino ... cum
simplex

potus dosis media est ʒ i et in compositione medicinarum
ʒ s. et ii quartus scrupuli. cum simplex bibitur minor dosis
est ʒ i. maior vero ʒ iii. et solo est [illegible] oportet
ut non post ipsum ad comedendum properetur
Centaurea c. et s. [illegible] in iii lavat utrumque colon et
fleuma grossum [illegible] solutis et [illegible] a iuncturis [illegible]
venenum medetur [illegible] mortificatis si non
fuerit in [illegible] Si non bibatur [illegible] melior est [illegible]
[illegible] potus simplicis dosis media
est ʒ i. melior ʒ [illegible] minor vero ʒ s. cum alia medicina
dosis est [illegible]
Armoniacum c. et s. [illegible] flegma et melancoliam
[illegible] et [illegible] et [illegible] et arte-
ticos. dosis eius media ʒ [illegible] et se [illegible] simplex vel aqua
[illegible] maior dosis ʒ iii minor ʒ ii
[illegible] laxat flegma et melancoliam debet
[illegible] et diligenter [illegible] minutissime et misceatur
cum [illegible] dosis media ʒ iii maior est ʒ iiii et
se minor ʒ ii et se
[illegible] purgat [illegible] et [illegible] plus [illegible] eius sim-
[illegible] dosis eius [illegible] et si in ipsa [illegible]
[illegible] aquam [illegible] eius dosis est [illegible] libra una
bibatur semel in die [illegible] bibere media sumat
[illegible] diebus aquam [illegible] libra i. [illegible] colam
[illegible] et [illegible] et bibat [illegible] ulcerosus et a lepra
[illegible] et [illegible] et [illegible]
[illegible] et laudabilius [illegible] colatis [illegible]
[illegible] pluvia [illegible]
[illegible] est [illegible] et [illegible]
[illegible] ad [illegible]
Virtute [illegible] aperire oppilationem curat [illegible]
[illegible] a [illegible] et [illegible]
[illegible] a [illegible] colligit [illegible]
in vehementer [illegible] si [illegible] dosis
est ʒ iii. Si eius [illegible] decoctio dosis est ʒ vi maior dosis
et minor [illegible]
[illegible] virtute [illegible] mirabilius
[illegible] et [illegible] et [illegible]
aceto fortiter [illegible] capillos
[illegible] et [illegible] virtute [illegible] flegma potus [illegible]

GALIENUS dicit in libro de simplici medicina quod quelibet medicina simplex laxativa virtutem habet attractivam propriorum. Igitur est necesse apud medicum ut ipse sciat quid proprie purgat quelibet medicina laxativa simplex; ex harum enim scientia pendet scientia compositorum, et quia apud medicinos[1] est error in hiis †qui libros[2] galieni et aliorum antiquorum uel quia non habent uel non inspexerunt diligenciam, rogatu sociorum meorum proposui quarundam medicinarum magis communi laxativarum virtutes et doses scribere et postea quasdam regulas de †regimine exhibentiam medicinas subiungere de electuaribus et de collectionibus simplicium medicinarum et conservaciones earundem. [104 r]

[D]e Aloe
[D]e Agarico
[D]e Armoniaco
[D]e Acuano
[D]e Aqua casei
[D]e Absintheo
[D]e bellirico
[D]e bdellio
[D]e centaurea
[D]e croci ortensi medella[3]
[D]e cassia fistula
[D]e cucumere agresti
De coloquintida
De dyagridio
De epithimo
De elleboro albo
De elleboro nigro
De euforbio
De epatorio
De esula
De fumo terre
De granaticis
De hermodactilo
De kebulis
De mirabolanis

[1] læs medicos. [2] uel udstreget. [3] læs ortensis medulla.

De citrinis[1]
De mirabolanis indis
De polipodia
De reubarbaro
De reupontico
De scamia[2] eris
De semine urtice
De sene
De turbith
De viola

ALOE calidum et siccum est in II gradu, solucione secundaria[3] educit coleram rubeam et humores grossos a stomacho, purgat cerebrum ab eisdem humoribus colericis flegmaticis grossis et prohibet vapores ascendere a stomacho ad caput et ideo purgat humores in nervo visus et inter tunicas oculi coadunatos, orificia emoroidarum aperit; qui ergo patitur emoroidis, indiget eius acceptione, sumat cum dragaganto uel cum bdellio uel masticis modico. Aloes tres sunt species. De epatico intelligimus: Est enim laudabilior et utilior in laxando alijs duabus, huic est fulguratio tam quam gume crocee. odoris iocundi magis aliis speciebus, frangi facilis, coloris quasi epatis, vetus parve virtutis est, recens vero est virtutis perfectioris, cuius enim usus oportunior est si
[104 v] abluatur in aqua uel sero caprino simplice, eius | potus dosis media est drachma et c̄[4], in compositione vero medicaminum 3 scrupuli et 2 quadrans scrupuli; cum simpliciter bibitur, minor dosis est ʒ I, maior uero ʒ III; eius solutio est tarda, ideo oportet ut non post ipsam ad comedendum properacio fiat.

AGARICUS calidus et siccus, calidus in II, siccus in III, laxat utramque coleram et flegma grossum, temperate solutionis est, trahit a remotis partibus cor-

[1] læs De mirabolanis citrinis. [2] læs scoria. [3] Læsemaaden tvivlsom.
[4] Betydningen af c er usikker. Hos Copho II betegner c halv.

poris ueneni [!], medetur nocumentis potionibusque mortiferis, si vero sumatur in electuariis. Si vero bibatur Agaricus melior est albus cum candore, frangi facilis, huius potus simplicis dosis media est ʒ I, maior est exagium I, minor vero ʒ semis, cum alia medicina dosis est exagium semis.

ARMONIACUM calidum et siccum in III; huius virtus propria est laxare flegma et melancoliam, prodest ydropicis et spleneticis et emigranicis et paraliticis et arteticis. Dosis eius media est[1] ʒ I et semis in aqua simplice uel aqua lactis, maior dosis est ʒ III, minor ʒ II.

ACUANUM, id est scorulo ut dicit D[ioscorides], laxat flegma et melancoliam, debet in aqua fricari et diligenter teri non tamen minutissime, et misceatur cum oximelle; dosis media est ʒ III, maior est ʒ III et se[mis], minor ʒ II et se[mis].

AQUA CASEI purgat coleram rubeam et nigram; plus valet eius simplicis potus dosis libra I, et si in ipsa coquatur spica nardi, deponit aquam citrinam; eius dosis est due partes libre unius, bibatur semel in die, qui etiam no[n] potest bibere, mediam sumat multis diebus aquam casei libram I, educit leniter coleram adustam et rubeam et liberat corpus a siccis ulceribus et a lepra et consimilibus.

[1] semis udstreget.

ABSINTHIUM calidum est et siccum, tamen multiplex fit; melius est et laudabilius crocei coloris, habens lanuginem mollem qualis est pluma pullorum collumbarum noviter natorum, odoris iocundi qualis est odor Aloes epatici, et sunt in eo nodi. Sapor eius fortiter amarus cum ponticitate quadam. Virtutem habet propriam aperire opilacionem, curat Yctericiam sanguinem in venis, mundificat a colera rubea et nigra, mundificat stomachum a colera omni innaturali; stomachum colligit rarefactum, coleram purgat nigram vehementer compositum cum epithimo, si sumatur eius succus. Dosis est ʒ III, si eius sumatur decoctio dosis est ʒ VI, maior dosis est quatuor scrupuli partim[1] citra uel partim[1] ultra.

BELLIRICI virtutem habent frigidam et siccam, acciones habent similes mirabolanis citrinis. Sed sunt debilioris accionis qui cum gallis et alcanna et aceto fortiter denigrant capillos.

BDELLIUM calidum et humidum est; virtutem habet laxare flegma potus eius, simplicis est dosis
[105 r]
ʒ II cum aqua mellis vero exagium semis datum cum mirobolanis jndis uel bellis uel kebulis, prodest emoroidis et arteticis que sunt in ano; bdellium calidum et siccum virtutem habet laxare flegma.

CENTAUREA calida est et sicca, subtilis est melior, coleram laxat rubeam flegma viscosa admixtam, prodest arteticis et sciaticis colicisque doloribus. Succus eius non bibitur sed decoctio usu medicorum. Dosis eius

[1] Fejl for parum, sml. 107ʳ [p. 27].

decoctionis in potu est ex[agia] II; in clisteris autem ʒ V[1]. Sed potest coqui succus eius et colari et dari ad bibendum et dosis est ʒ I et se[mis] et dosis clisteris ʒ IIII.

CROCI ORTENSIS MEDULLA calida est et sicca, purgat flegma, curat ipozarcam, quod probaui, prodest colicam pacientibus. Dosis eius est ʒ V cum modico origano uel sale indico.

CASSIA FISTULA calida et humida est, purgat libricando et attrahendo, laxat suaviter, colera[m] purgat, egestiones induratas educit cum turbit modico, sed virtutem pacientis colico confert dolori; cum nulla medicina tamen educit humores grossos, sicut cum turbit, et dicimus quod turbith datum cum cassia fistula educit humores flegmaticas, quas per se datum non sufficit educere. Cassia fistula data cum tamarindis educit coleram, tercianis prodest data cum succo solatri uel succo coriandri recentis, gargarizetur et dissoluit apostema gutturis. Cassia fistula autem melior est in canna, autem melior que est grossi et fortis corticis in quo est contrarea amigdalis.

CVCUMERES AGRESTES calide et sicce sunt, in substantia similes prunis citralis, et est in eis amaritudo et acumen. Amaritudo minor Acumen forcius, laxat flegma grossum et viscosum, coleram quoque nigram, et citrina[m], aquam leuflaticorum, prosunt artheticis ex flegmate et emigraneis paraliticis et colericis. Sed notandum quod non est tutum sumere simplices, cum

[1] IIII udstreget.

sunt fortes valde. Misceantur ergo cum cassia fistula uel cum Aloe. Horum autem sunt meliores in occasu pleiadum. Si queritur quare dicimus quod hic [!] tempus est tempus complementi eorum et ex eis citrini sunt meliores, succus eorum melior est gustu substantia, succus autem non debet exprimi nisi per fortitudinem manuum aut pedum, et ideo caue ne teras ipsos. Si autem vis servare, proice aquam claram; succi eius quæ apparet post residuum serva donec groscescat, ut possis facere trociscos, fac ipsos et serva per duas partes anni in sua virtute, et postea deficit virtus eorum; dosis per os est ℈ se[mis]. Si vis frangere virtutem eius, appone parum
[105 v] de gumma senisorum vel gummi arabici et modico amilo tritici.

COLOQUINTIDUM est calidum et siccum in II, cuius pulpa purgat flegma a cerebro et nervo visibili[1] et stomacho et prohibet vapores flegmaticos ascendere et extrahit flegma a profundo corporis; laudabilius est crocei coloris collecta sub occasu pleiadis, tunc enim est perfectum et completum. Incompletum autem vomitum facit. Ebacionem, tristiciam, subversionem, angustiam, spiritus defectum, si incaute offertur, et quandoque medicina[2] caveatur in magno estu, adeps vero coloquintide extra suum corticem debilitatur in tribus mensibus, servetur ergo tutus, et quia caro[3] colligitur bene consulimus iam non, violencia eius frangatur cum modico gummi arabici; dosis eius media est ℈ II et se[mis] cum gummi arabico, et ℈ I et se[mis] si non gummi.

[1] læs visus. [2] Læsemaaden tvivlsom; materia? [3] læs raro.

DIAGRIDIUM id est scammonea, calidum est et siccum in III; laudabilior est virgens in †calorem album cum glaucarie munda subtilis, frangi facilis, talis reperitur in Antiochia, coleram purgat rubeam et eius species sicut citrinam, uiridam, prassinam et eruginosam et humores flegmaticas cum quibus est mixta corpus, purgat autem forti virtute et quia solet parare turbacionem torcionem et excoriationem intestinorum; non est utendum ea nisi caute, frangitur eius violencia per coctionem in capsulis pomorum seminis. Similiter rectificatur cum Aloe et mirobolis et succo citoniorum et aqua decoctionis eorum, et quando citonia ponitur in confectionibus cum scamonea ipsa est velocioris operacionis et minoris malicie. Ex citoniis fiat quasi electuarium et apponatur in ea; dosis autem simplicis est ʒ tertia pars cum frangentibus eius virtutem uel cum coquitur dosis est ℈ semis et grana X, maior dosis est ℈ I.

EPITHIMUM calidum est et siccum in principio tercii, eius est proprietas purgare coleram nigram habentibus et coleram rubeam superflue, non convenit immo nocet, probatum enim est quod facit eis turbacionem et subuersionem, utile est desipientibus ex colera rubea nigra conbusta et naturali. Valet enim senibus et grandeuis, mundificat enim corpora eorum de melancholia. Epithimum laudabilius est cujus color in ruborem vergit et est fortis odoris; potus eius simplicis dosis est ʒ II et semis, minor ʒ II, maior ʒ III; dedoctionis eius dosis ʒ VII, minor ʒ V, maior ʒ IX, et quando vis vti epithimo simplici coqve aquam, et ferventem depone ab igne donec tepescat, tunc tritum epithimum adde et move

commiscens bene et commixtum bibendum exhibe. Si autem vis dare coctionem cum alijs herbis, coque primo alias herbas perfecte et cola tunc, adde epithimum et
[106 r] prius mitte ibi donec frigescat cola et da bibere. Si vis dare epithimum in sua substantia cum decoctione laxativorum, coque illa laxativa et postea cola colaturam, permitte tepescere, tunc adde ʒ II uel ʒ I et semis epithimi et commisce et da bibere. Et sciendum quod epithimum non indiget rectificationem aliquam, immo ipsum rectificat alias medicinas.

ELLEBORUS ALBUS calidus et siccus in III; laudabilior est qui albior est et magis homogeneus, huius est proprietas flegma purgare grossum et magis per vomitum quam per inferius sicud dicemus in sequentibus.

ELLEBORUS NIGER calidus et siccus in III; proprium est illi laxare coleram rubeam et nigram. Laudabilior est novus et niger bene qui mediocris inter subtilem et grossam substantiam desipientie prodest ex melancolia. Delet morpheas nigras cum ungentis, prodest in lepra et elephancia et omnibus morbis ex colera nigra; potus eius simplicis [dosis] est II ℈, minor ℈ semis, maior ʒ I, sed debet dari cum decoctione epithimi, et rectificatur eius virtus per ipsum, et si non habemus epithimum fiat cum decoctione satureie una tercia scrupuli et probatum quod melius detur cum decoctione horum duorum simul ana.

EUFORBIUM calidum est et siccum in IIII, fortis acuminis. Laudabilius est novum clarum et citrinum et fortis odoris. Eius proprietas est laxare aquam leucoflegmaticorum et flegma a juncturis et venis. Prodest emigraneis paraliticis sciaticis, per se non exhibetur, datur ergo cum alijs medicaminibus. Dosis est media IX granorum, minor VI, maior vero XIIII, teratur sed non subtilissime, sed sic non bibatur, quia convertat tristiciam turbacionem subversionem oris et stomachi compressionem sudorem et defectum; ut ergo hec vitentur accidentia, servatur quantitas prædicta et apponatur ei de gummi arabici parum sicut pondus IIII uel III granorum. Euforbium caveant omnes calide complexionis et quibus dominatur colera et sanguis.

EPATORIUM calidum est et sicca, purgat coleram nigram. Vnde curat quartanas et apostemata melancoliam intestinorum quintanas etiam et febres cronicas valde de flegmate cum decoctione azarebatare, et tunc est dosis eius ℈ II et semis, si succus eius bibatur exagium semis cum oximelle, curat quartanam veram et notam inveteratam. Si autem datur eius decoctio per se valet contra predicta, sed tunc eius dosis est ʒ II, minor III, maior VI.

ESULA calida est in III, sicca in II, habet simul acumen et ponticitatem. Melior est cuius color inclinatur ad ruborem. In pondere levis. In substantia [106 v] subtilis; coria simul preparato coloris obscuri est, substantie grosse, frangi difficilis, spinosa pessima est quia facit turbacionem torcionem et obpressionem in ore sto-

machi. Esula laudabiliter solvit aquam citrinam, flegma et grassam humiditatem iuncturarum, prodest colico de flegmate et vnctuositate, laxat etiam coleram nigram, lac habet, sed lac eius non habet utilitatem in laxando. Qui wlt reprimere maliciam esule infundat ipsam per diem et noctem in lacte dulci et commutet lac in die et nocte ter uel quater, dixi per diem et noctem quia, si amplius dimittitur, ammittat virtutem suam uel nimis debilitatur, postea extrahatur de lacte et siccetur in vmbra et postea pulverizetur. Si vis dare per se, da cum aniso et feniculo uel cum coctione eorum. Si datur contra colicam ex ventositate aut flegmate grosso, addatur ciminum assum et oximelle. Si vis curare ydropicos leucoflegmaticos aut anasarcam, postquam infusa est lacti et siccata et pulverizata, infunde ipsam in aquam solatri solsequij et feniculi ana per III dies, deinde cola colaturam, sicca in vmbra, donec possis facere trociscos, sed appone prius parum salis indici aut turbit aut utrumque aut mirabolanis aut aloe cum turbit aut sale indico, et si de omnibus apponis modicum non nocet, ducit aquam citrinam suaviter et cum effectu bono et magno. Trociscos sic ponderis ʒ I et detur cum aqua feniculi et oximellis. In aliis predictis morbis dosis eius est ℈ II, et minor ʒ semis, et maior ℈ II et semis.

FUMUS TERRE frigidus est et siccus. Est autem in eo amaritudo quedam ferens calorem a stomacho, laxat coleram rubeam et purgat ipsam a superfluitatibus combustis, leuiter sed effectuose prodest prurigini et scabiei ex humoribus venenosis et adustis in carne et cute et lepre, Si succus libra semis uel VIII uncias bibatur

bene colatus et prius modicum coctus, et apponatur quando bibitur ʒ X zuccari. Sed non quod nimium coquatur succus uel nichil, sed bene coletur et habet maiorem effectus non coctus.

GRANATA recentia et viridia excoriantur et terantur in mortario lapideo, postea comprimantur manibus uel panno; de illo liquido sumatur libra semis et commisceatur cum VI uncias et ʒ II zuccari; istud medicamen laxat coleram rubeam comprimendo, valet autem ad laxationem, coleram rubeam et exti[n]ctionem caloris febrilis et sedacionem cephalice in febribus ex nimio calore; dosis sit unciæ III cum aqua decoctionis violarum [107 r]
et prunorum aut alterius eorum.

HERMODACTILI calidi sunt in III, sicci in II, laxant flegma de iuncturis vnde valet sciaticis et podagricis ex flegmate. Laudabiliores sunt albi interius et exterius et duri ad frangendum; dosis eorum est ʒ I et semis cum zuccara. Si cum alia medicina miscetur, dosis eius exagium semis uel parum plus uel parum minus, secundum quod videtur sapienti medico propter particularia. Notandum quod ypocras in epidemiis dicit, quod hermodactili multum nocent stomacho, et præcipit, ut misceatur cum eis zinziber uel ciminum et consimilia; hec enim confortant stomachum contra nocumentum hermodactilorum, que tamen tollunt eis effectum laxandi. Ego autem audivi quod pinguedini coruino inest virtus hermodactilorum sine nocumento stomachi in laxando.

KEBULI frigidi et sicci sunt in II. Saporem habent acerbum parum, proprie laxant coleram nigram et flegma, maxime si in stomacho sint; magis enim purgant comprimendo quam attrahendo, laxant etiam coleram rubeam sed debilius quam citrinam; dosis eorum media est VI ʒ. Si prohicitur substantia minor ℈ IIII, maior vero ʒ VIII. Nec consulimus quod detur substantia eorum, licet solitum sit fieri. Sed non dantur nisi cum decoctione aliqua, tunc autem sic decoctio laxans coleram nigram uel flegma uel coleram rubeam.

MIRABOLANI citrini frigidi sunt et sicci in II, sed tamen minus omnibus alijs speciebus mirabolanorum amari sunt, laxant coleram rubeam constringendo et comprimendo; dantur cum decoctionibus sine substantia ʒ V, maior dosis est ʒ VII minor ʒ IIII. Sed si das cum aqua simplici, calida in aqua fricentur; dosis media est ʒ VI. Si datur substantia eorum, dosis est ʒ III uel IIII. Sed plus valet sine substantia.

MIRABOLANI INDI laxant coleram nigram, quibus est ponticitas maior quam kebulis, et est virtus indorum proxima virtuti kebulorum. Sed inde forcius operantur. Dantur quia sicut kebuli, minuatur dosis parcum valde. Notandum quod plus valent ad purgandum stomachum quam ad laxandum, soluunt enim stomachum quomodo galla corio, quando dantur in tota substantia; ad laxandum valent, quando fricantur in aqua uel decoctione proiecta substantia et apposita zuccara de mirabolanis emblicis. non est multum curandum per se, dantur tunc cum alijs mirabolanis.

POLIPODIUM calidum est in I, temperatum in humido et sicco, laxat et educit melancoliam et salsum flegma, laxat suaviter absque celeritate. Est autem melius recens, grossam habens virgam cuius superficies de- [107 v] clinat ad ruborem, et cum frangitur invenitur viride; cum datur, debet teri et dare[1] cum decoctione epithimi contra melancholiam uel cum oximelle † parvi exizacria[2] et aqua. Si datur contra salsum flegma, quandoque datur cum aqua simplici, tunc eius dosis est ʒ II et semis, minor ʒ II, maior ʒ III. Si cum decoctionibus laxativis detur, da exagium I uel II ad plus, et quia tarde laxat differ prandium; eius decoctio cum brodio caulium uel galli veteris laxat ventrem stipticum; sequitur de reubarbare.

REUBARBARUM calidum est et humidum, habet viscositatem qua laxat coleram rubeam sine molestia; ʒ III bulliantur parum in aqua, et detur libra semis de hac aqua uel II partes libre, parum bulliantur ne virtus eius dissoluatur. Si datur cum aqua in qua cassia fistula resolvitur, forcius op[er]atur. Si datur in decoctione violarum et prunorum, bene operatur, unde potest minui quantitas rheubarbari, si additur manna et tamarindi, minoris dabitur quantitatis; hiis etiam modis valet colice ex calida causa, si misceatur cum ea turbit, valet colericis, ex flegmate sine turbit. Valet hiis qui habent epar calidum, et dissolvit apostemata calida quæ sunt in uisceribus et iuncturis, si cum cassia fistula datur.

[1] Der burde staa dari.
[2] Der bør antagelig staa [vel] parvo oxizaccharo.

REUPONTICUM habet eandem virtutem sed debilius operatur; dosis ergo eius est [.....] augeatur in omni modo secundum quod sapienti medico visum fuerit.

SCAMIA[1] ERIS proprietatem habet laxare flegma et aquam croceam sive citrinam, melior in hic[2] effectum est, declinat ad nigredinem; dosis eius est exagium I, minor ℈ III, maior exagium I et semis, datur quia cum modico oximelle vel aqua mellis et aqua plus.

SEMEN VRTICE calidum est et temperate humidum et siccum, solvit flegma et aquam citrinam; dosis exagium semis sine corticibus datur, cum aqua mellis et aqua plus.

SENE calida est et sicca in fine I, laxat coleram rubeam et nigram a profundis membrorum. Utile est arteticis sciaticis podagricis ex colera rubea sine flegmate et cum flegmate. Rasis dicit quod purgat cum predictis coleram nigram propter has duas causas; valet scabiei prurigini lepre et morphee et consimilibus; coquantur ʒ VII de sene et vuarum passarum unciæ IIII et semis et ʒ II colature, addantur ʒ II olei amygdalarum dulcium, et bibatur, valet colericis de colera rubea et flegmate. Si addas ʒ V epithimi, valet melancolicis et cetera; sequitur

TURBIT calidum est et siccum in III, purgat flegma; laudabilius est in superficie planum, temperatum in grossicie et tenuitate, exterius glaucum, interius album,

[1] læs scoria. [2] læs hunc.

frangi facile, in gustu acutum asuthi et pungitum gum-
mosum. Recens plus valet, vetus parum uel nichil, vetus
cognoscitur ex perforatione multorum fo raminum prop- [108 r]
ter antiquitatem; bonum quandoque invenitur, non mul-
tum indiget rectificatione, quia parve est maliciei, dosis
eius cum decoctionibus est ʒ III, a III ʒ usque ad IIII ʒ,
eius simplicis dosis est ʒ I usque ad ʒ I et semis. Si vis
dare turbith simpliciter, rade corticem donec veneris ad
album. Sed si vis apponere antidotis uel electuariis, tri-
tum diligenter cribra et appone, si cum medicinis laxa-
tivis tunc mediocriter, ne forte adhereat villis stomachi
et rorabis illud oleo roseo aut amigdalarum.

VIOLE frigide in III, humide in II, purgant coleram rubeam et laxant attrahendo. Si gustatur, habet acutum acumen et puncturam fere sicut turbit, unde laxat parum, turbit melior est, coloris purpurei et bene aromatica. Si vis laxare mediocriter, uncias VI decoques in libra I aque, ad medietatem cola et da bibere sic, laxat et purgat coleram in febribus et sine febribus. Si vis magis laxare, adde prædicte decoctioni scamonee ℈ semis, et si vis laxare coleram et flegma, adde turbit ℈ I et semis et cetera.

NOTANDUM quod omnis medicina fortis et debilis debet dari in ma[io]ri dosi in frigida regione quam in calida. Qui vult dare medicinam laxativam, necesse est considerare multa particularia. Medicina laxativa fortis non convenit pueris nec senioribus nec debilibus nec in nimio estu nec in nimio frigore nisi cogatur, et si cogatur, ingenietur aer in loco ubi medicatur, ad præser-

vandum melius in vere et autumpno teste ypocrate, ad curandum in omni tempore medicina fortis rectificetur. Antequam datur materia, digeratur, vie lubricentur, que tria innuit ypocras dicens: Corpora que vis purgare oportet fluxa facere. Item non des duas medicinas simul, quarum una est solucionis velocis, alia tarde teste G[alieno] in comento super librum periconoxoon nosematon. Si medicina bona non solvit in hora debita, quod fit uel propter canalium angustiam uel opilacionem uel materie cruditatem, pone super ventrem lanam succidam coctam in oleo. Si non laxat sic et times, fac clister. Si non times et paciens sentit scotomiam et patitur mordicaciones in stomacho et alices, da ʒ III de mastice cum aqua tepida. Item commedat pontica, ut docet G[alienus]. Et si medicina non solverit post duos dies uel III, aperi venam et extrahe sanguinem, ne humores agregentur ad locum unum. Item si times de malicia medicine, fac ut vomatur,
[108 v] uel da teriacam si est sine febre. Ad illud valet || omnis res que frangit acumen medicine glutinacione uel unctuositate uel lenificatione, in qua est dulcedo et suavitas. Item non dormiat post medicinam, nisi cum velis restringere. Item non exhibeas cibum ante perfectam purgationem supra medicinam, nisi timeas defectum uel ut stomachus fuerit valde calidus ad quem currit colera uelociter, parum panis infusi in vino super medicinam antequam medicina incipiat solucionem, uel si debilis sit stomachus et calidus, ante medicinam humectetur et confortetur cum aqua ordei vel succo malorum granatorum vel alio subtili et humido nutribili. Si fortis stomachus, sumat medicinam ieiunus. Sed tunc cavendum ne inveniat medicina stomachum omnino vacuum

cibro[1], quia forte stomachus sit avarus super medicinam, vel postquam incipit medicina laxare, non debes (medicinam)[2] cibum antequam quieverit eius virtus dare, quia si das cibum post, timendum est de febre futura. Si febris supervenerit medicine, da aquam casei per se uel cum syrupo acetoso. Sed dare syrupum per se timendum excoriacionem, nisi fuerit post dies III uel quatuor, quia tunc est fortis venter. Si times excoriacionem et dissinteriam post medicinam laxativam, da bolum armenicum cum succo malorum granatorum; uel qui bibit medicinam, balneat se in die secundo ut per balneum evacuetur, si quid de medicina remanserit et si delectatur in balneo, signum est bonum et permittatur diucius. Si patitur post estuacionem, statim exeat. Vel post solucionem bibatur aqua ordei teste ypocrate. Non bibat aliud jus, antequam perfecte solvatur per virtutem medicine, et hoc dico si fortis fit paciens uel si ex medicina incipit epar dolere, bibat aquam calidam, fiat idem si doleat epar post fleubotomiam. Item qui solvit ventrem in hyeme, servet ventum meridionalem. In estate autem ventum septentrionalem, uel[3] dicit Partholomeus, caveat medicus dare medicinam nisi cum luna fuerit in libra uel in piscibus uel in scorpione. Item signum cognoscendi quando sufficit ęduccio, est sitis magna cum superfluitate ęductorum. Sitis tunc quandoque non est signum perfecte purgacionis et non accidit propter multitudinem solucionis, sed propter disposicionem oris stomachi, ut si fuerit calidus et siccus, uel propter medicinam que est purgativa et calida vel quia humor purgandus est calidus et siccus ut colera. Item si times quod aliquid remansit

[1] læs cibi. [2] udslettet. [3] læs ut.

de medicina in corpore suscipientis, suppone ano suo et femori et locis vicinis tegulam calefactam pannis involuta. Si autem contingit quod inanicio superfluit, quod
[109 r] quidem accidit teste | Galieno aut propter venarum debilitatem aut orificiorum amplitudinem aut quia medicina pungit orificio uel quia medicina est nimis maliciosa — quando ergo superfluit, liga extremitates incipiens ab acellis et inguinibus, uel da in potu parum philonum uel tiriace; si pinguis est, vel fac ut sudet sub vestibus vel balneo, et cum bene sudaverit, da constrictiva sicut syrupum rosaceum vel mirtinum uel cicominum uel zuccaram rosaceam uel diacodicen et consimilia, fiant epithima super ventrem de frigidis et odoriferis. Servetur a frigido vento, quia nimis laxat. Calidus autem ventrem dissolvit granorum nasturtii uel mastice ʒ III torte, et da cum mucillagine persillij uel semine cucomorum uel fomento tritici facto de farina volatili. Si zincopizat, da vinum bibere, et aquam rosaceam sparge super faciem.

MEDICINA vomica concordat cum medicaminibus laxativis in attractione humorum ab ultimo corporis, discrepat autem in evacuatione et virtute attractionis humorum, quandoque medicaminum laxativorum proprietas est trahere humores inferius et emittere in secessum. Vomitum autem facientium et proprium trahere humores sursum per rueri[1] et os. In virtute attrahendi differunt, quia laxativa tardius trahunt et suavius, vomica velocius, unde vomica forcioris virtutis sunt, laxativa debilioris, vomitum faciencia medicamina que attrahunt ab extremis cum fortitudine et incidentia hu-

[1] Fejlskrift. Nedskriveren har muligvis tænkt paa ructus eller rugitus.

mores grossos et viscosos, sicut elleborus albus qui omnibus aliis amplius trahit et forcioris est accessionis, post elleborum est condisum, post condisum nux vomica, post nucem vomicam sal indicum, post sal indicum semen synapis, post hoc autem semen aneti, post anetum semen sapluie agreste[1]; que ex hiis forciora sunt distemperantur cum aqua calida simplice uel decoctionis alicuius ad eundem humorem; leuia distemperantur cum oxizacara uel oximelle et iniungatur motus, ut docet ypocras in afforismo. Sunt autem alia medicamina vomica composita sicut vomitus Constantini et vomitus patriarche et Nicolai etc.

ANTE vomitum debet digeri medicina secundum suam qualitatem; præparantia ad vomitum sunt oxizacari oximelles eruca raphanus cepa calamentum aqua ordei cum sua fece et melle, vinum dulce, nuces cum melle et aqua dulcis calida post balneum, que quando facit [109 v] vomitum et quandoque fluere ventrem. Et in hora vomendi fascia ventrem liga et liga super oculos duas pilas de pannis, post vomitum da aromatica confortancia capud pulmonem cor epar et stomachum, post vomitum lava os et faciem cum aceto temperato cum aqua calida. Vomitus superfluus nocet cerebro oculis pulmoni epari et stomacho. Sinthomata quæ accidunt per vomitum sunt tencio sub ypocondris, dolor in stomacho, singultus et amissio vocis, stupor, sanguinis exitus. Contra primum pannus submergatur in aqua calida uel oleo et applicetur loco. Jura unctuosa curant secundum accidens, contra tertium provoca sternutationem, contra quartum liga

[1] læs Salviæ agrestis.

extremitates et super ventrem pone pannum infusum oleo decoctionis rute, mel et iam datum cum aqua calida iuvat. Contra quintum cola predictum oleum et stilla ex eo in aures pacientis et fac ut dormiat, contra sextum da bibere lac cum vino ana uncias quatuor et semis, sanguinem enim stringit et lenit naturam. Si autem vis impedire ne sanguis congelatur in stomacho et in pectore, da syrupum acetosum cum melle etc.

QUIA audivimus virtutes simplicium medicinarum laxativarum et vomitum facientium, et doses quando per se dantur et quando cum aliis, et regulas regendi bibentes medicinam laxativam et medicinam vomicam, ordo consequens exigit ut ponamus regulas de electione ipsorum medicaminum et omnium aliorum et de collectione et conservatione. Sed quia non eligimus secundum bene et utile nisi cognoscatur via electionis, constat quod primo scienda est via. Via ista est substantia medicaminis odor sapor et color, attende quam substantiam debet habere medicamen quod queris, quem odorem, quem saporem, quem colorem. Si invenis medicamen et si tum hec omnia habere perfectissima in sua specie, ipsum optimum est eligendum. Si medicamen in omnibus hiis deficit que debet habere, pessimum est et abiciendum. Si autem queres quædam ex quatuor prædictis, quædam non, erit medicamen illud inter optimum et pessimum in sua specie. Inde est quod zuccara laudatur que est albissima et dulcissima, nullius odoris substantie plus grosse aliquantulum que[1] subtilis. Rosa laudatur que est

[1] læs quam.

bene rubea odoris aromatici, in gustu pontica, substantia subtilis plus grosse. Viola laudatur que est purpurei coloris substantie subtilis odoris aromatici aliquantulum saporis acuti ad similitudinem istorum. Intelligendum est de omnibus aliis sive sint laxativa sive vomica sive maturativa sive confortativa sive alia de quantumcunque virtutes habentia etc.

[[Nota margin]. Frons, radix, semen, virge, flos, [110 r]
gummaque fructus medicine collecte in optimo aere meliores sunt collectis in pluvioso. Et silvestres forciores sunt domesticis. Montane sunt forciores aliis silvestribus h[uius] g[eneris]].

MEDICAMINA que sunt terre nascencia collegi debent cum ad sue perfectionis statum pervenerint. Tempus status perfectionis unicuiusque est illud in quo calor naturalis iuvante calore exteriori aeris vincit omne superfluum uel diminuens de ceriali, in quo tempore substancia sapor odor et color sunt in fine complimenti. Colliguntur ergo flores in vere, in fine veris virge. Semina pleraque in estatis principio, fructus in medio eius et fine. Radices in fine autumpni et radices uniuscuiusque terre nascentis colligende sunt quando folia eius ceciderunt perfecte. Sed huius casus omnibus non est idem tempus. Item omnia terre nascentia colligenda sunt septentrione flante, uel quia vix contingit terre nascencia in temporibus collectionis esse sine humido superfluo et inde finito secundum magis et minus, necesse est illa siccare umbra, vel tempus desiccationis et tempus collacionis serenum.

CUM sic collegeris et siccaveris quod nichil roris superfluit, opus est custodire a corruptione. Aromatica serventur simul, fetida simul, venenosa simul et per se, calida simul, et frigida simul, sic intellige de siccis et humidis ne virtus unius corrumpat virtutem alterius, coagulata omnia corpora serventur in archis quarum ligna sint de albula, debent de tremulo aut fraxino aut fago aut quercu et de consimilibus que non sunt fortis odoris aut saporis aut alterius male quantitatis. Ambra, muscus et alia medicamina iocundi odoris debent reponi in vasis argenteis uel cristallinis uel vitreis, et capita vasorum sunt obturanda. Humida vero medicamina sicut coliria oculorum aut aurium in vasis serventur ereis; medulle et adipes et auxungie serventur in vasis plumbeis. Olea autem serventur optime in vasis vitreis, aque autem in vasis deportullariis aut vitreis. Hec sunt completa que a principio proposuimus ordinanda.

Explicit dosis Magistri henrici daci.

VED Gennemlæsningen viser den foreliggende Traktat sig at tilhøre de Arbejder, der oprindelig var udgaaede fra den Salernitanske Skole. Det er derfor heller ikke for intet, at den er optaget i et Bind, der næsten kun indeholder Skrifter af Forfattere, stammende fra dette Sted. En Sammenligning med de Harpestrengske Skrifter viser to store Hovedforskelligheder. Først og fremmest er det foreliggende Skrift skrevet paa Latin i Modsætning til alle de Harpestrengske, der kun er kendte i Redaktioner i nordiske Sprog, dernæst er Traktaten et videnskabeligt Arbejde, der efter hele sin Form henvender sig til et sagkyndigt Publikum, ja, maaske til en Tilhørerskare, hvilket enkelte Udtryk kunde tyde paa. De Harpestrengske Skrifter vender sig derimod til det læge Folk, alene Sproget viser det, og i hvilken Grad de er blevne Lægmands Eje, behøver vel neppe at omtales her. Er Henricus Dacus = Henrik Harpestreng, vilde vi da for første Gang staa overfor et videnskabeligt Arbejde af Middelalderens berømteste danske Læge. Og at de to Personer er identiske, bevises ved, at Afhandlingen om de laxative Midler indeholder Originalteksten til det 81. Afsnit af Urtebogen, et Stykke, til hvilket ingen Forfatter eller rettere intet Forbillede hidtil var kendt, og som i den danske Tekstredaktion delvis er ordret oversat fra den latinske, men som rigtignok samtidig er blevet saa væsentligt ændret og forkortet, at det er gaaet ud over Forstaaelsen, der sine Steder er ret vanskelig. Kapitlet gør jo ogsaa som Helhed et noget spredt og sammenstykket Indtryk. En Sammenligning af de paagældende Steder vil vise, hvor nær de to Tekster følges ad. Jeg aftrykker her den danske Tekst og desuden de paagældende Steder af Henricus Dacus' Afhandling, idet Afsnittet i sin Helhed er offentliggjort i den samlede Tekst (pag. 31—34).

HENRIK HARPESTRENG.

Hwa sum lækædom wil takæ til løsn han scal thæt witæ. at nokær stark lækdom ma æi giuæs børn. oc æi gamælt folk. oc æi andræ the thær krankæ æræ. oc æi scal lækdom takæs ællær giuæs innæn mykæl hetmæ. oc æi innen mykæl kuldæ. Man scal æi twa lækdomæ takæ en dagh. Thægher lækdom til løsn ær takæn. oc man hauer løsn fangæt tha scal mat æi takæs fyrræ æn lækdom hauær sin dygth fulkumæt. takær han mat fyrræ tha ma han ræthæs at han scal fangæ rithæ sot. Thæn thær lækdom hauær drukkæt. ma andagh bathæs. at thæt thær lefth ær af lækædom. mughæ mæth bastuf af tømas. wil han gærnæ bastuf hauæ. thæt ær got marc. oc wæræ længæ i. æn thol han mykæt hetmæ. tha gangæ ut. Æftæ løsn drikkæ sik biog soth. of man fangær wærk innæn liuær æftæ lækdom. ællær æftæ bloth lat. tha drikkæ warmt watn. Then thær lækdom hauer til løsn takæt. fanger stundum upkasting oc æi løsn. oc thet worthær for then kranclæk. thær maghæn hauær. oftæ oc thæn thær spi drykkæ takær. fangær løsn oc æi upcastning. oc thæt ær thær foræ at maghæn ær stark. hwa sum wil

HENRICUS DACUS.

Qui vult dare medicinam laxativam necesse est considerare multa particularia. Medicina laxativa fortis non convenit pueris, nec senioribus nec debilibus, nec in nimio estu, nec in nimio frigore . . . .
Item non des duas medicinas simul . . . .
Item non exhibeas cibum ante perfectam purgationem supra medicinam nisi timeas defectum . . . .
. . . . . qui bibit medicinam balneat se in die secundo, ut per balneum evacuatur si quid de medicina remanserit et si delectatur in balneo signum est bonum et permittatur diucius. Si patitur post estuacionem, statim exeat. Vel post solucionem bibatur aqua ordei . . . . si ex medicina incipit epar dolere bibat aquam calidam, fiat idem si doleat epar post fleubotoniam . . . .
Item qui solvit ventrem in hyeme

løsn gøræ um wintær. han scal sunnæn wæthær thær til waktæ. oc um summær scal man northæn wæthær waktæ til lækdom.	servet ventum meridionalem In estate autem ventum septentrionalem . . . .
Mark til at witæ nær lækidom hauær yuært gørth thæt ær mykæl thyrst. og thæt thær ut ær cummæt. wil han danæ æftær at lækdom hauær innæn gærning fulcummæt. tha scal win drikkæ. oc rosæ watn stænkæs a hans anlæt.	Item signum cognoscendi quando sufficit educcio est sitis magna . . . . da vinum bibere et aquam rosaceam sparge super faciem.

Som det vil ses, følger de to Tekster hinanden nøje, ja saa nøje, at der vel ingen Tvivl kan være om, at den danske Tekst er en Oversættelse af den latinske. Kun paa et enkelt Sted *(Thægher lækdom til løsn ær takæn. oc man hauer løsn fangæt tha scal mat æi takæs osv.)* kan der rejses Diskussion om, fra hvilket Sted i den latinske Tekst Oversættelsen er taget. Tanken om de farlige Følger af at spise, inden det laxative Middels Virkning er indtraadt, er nemlig ogsaa fremme pag. 32—33 i Sætningerne: Sed tunc cauendum ne inveniat medicina stomachum omnino vacuum cibi, quia forte stomachus sit avarus super medicinam vel *postquam incipit medicina laxare non debes cibum antequam quieverit eius virtus dare, quia si das cibum post, timendum est de febre futura.* Dog dette har ingen Indflydelse paa det indbyrdes Forhold mellem de to Tekster, og det kan vel slaas fast, at Henricus Dacus eller de Dacia er den samme som Henrik Harpestreng.

I den Form, i hvilken Urtebøgerne foreligger, indeholder de kun een arabisk Droge, den i det hele noget tvivlsomme Zedoar[1]. I den her offentliggjorte Afhandling er Forholdet et andet. Her er en Række optagne (Cassia, Mirabolanus, Rhabarbarum, Sennes, Turbith etc.)[2],

[1] PUSCHMANN: *Handbuch der Geschichte der Medizin* I. 636.

[2] „Ceterum medicis debemus arabicis, præter notitiam quorundam purgantium uti mannae, sennae, rhabarbari, tamarindorum, cassiæ et myrobalanorum, nec non moschi, nucis moschatæ, macis, caryophyllorum, aliorumque aromatum, saccharum, quod loco mellis in syrupis, julapiis, conserviis et quibusdam confectionibus adhibebant. — TORBERN BERGMAN: *Historia chemiæ medium seu obscurum aevum.* cit. efter PHILIPPE: *Geschichte der Apotheker.* Jena 1855 p. 382. Smlgn. ogsaa PUSCHMANN: *Handbuch der Geschichte der Medizin.* I. 617.

og den her meddelte Kommentar vil ogsaa vise, i hvilken Grad Afhandlingen er bygget op ikke alene paa den af Henricus de Dacia nævnte *Rhazes*, der kun er lidet benyttet, men tillige og væsentligst paa *Avicenna* og flere andre arabiske Forfattere *(Kopho)*.

At Rhazes (850—923 (932)) udtrykkelig nævnes i Teksten, skyldes maaske det, at han betegner Indledningen og Begyndelsen til „den arabiske Lægekunst". Han fornyede i Virkeligheden det medicinske Studium paa flere Maader, ikke mindst ved at forsøge at bringe Kemien til Anvendelse i Lægevidenskaben.

Det synes efter dette, som om „De simplicibus medicinis laxativis" tilhører en noget senere Tidsperiode end Urtebøgerne. Dog er det ingenlunde afgjort. Det er vel ikke sandsynligt, at Harpestreng, da han skrev Urtebøgerne, vilde medtage Droger, som Menigmand i ethvert Tilfælde vilde have haft svært ved at forskaffe sig, og som maaske først nylig havde naaet nogen videre Anerkendelse i den lærde Lægevidenskab. Rimeligere er at antage, at han netop med Flid har udeladt saadanne og kun omtalt dem i Afhandlinger, der henvendte sig til et andet Lag af Befolkningen end det læge. Ganske karakteristisk er det ogsaa, at Teksterne falder sammen netop, hvor det drejede sig om at give Regler for de syge, Regler, der kunde benyttes af alle og enhver.

Modestino del Gaizo, der efter De Renzi, Daremberg og Henschel har taget Salernoskolen op til Undersøgelse[1], angiver, at denne har haft fem forskellige Perioder i sit Forløb. Den første kalder han den cenobitiske, og den falder før Aar 1000. Den næste Periode naar halvandethundrede Aar frem i Tiden, og i den oplever den antike Medicin sin Genfødelse. Den tredje, det 12. Aarhundrede, karakteriseres ved Lægekunstens populærhygiejniske Art, medens de kirurgiske Skoler skabtes i det fjerde Tidsafsnit, det 13. Aarhundrede. Nedgangsperioden varede fra det fjortende Aarhundrede til 1811.

Til Bestemmelse af Tidsgrænsen for den her foreliggende Afhandling har man de salernitanske Navne, Henricus Dacus nævner. Disse ere *Bartholomeus*, *Nicolaus* og *Constantin*. Desuden tildels

[1] Modestino de Gaizo: *La Scuola Medica di Salerno, studiata nella storia e nella leggende.* Napoli 1895—96 (Atti dell'Academia Pontaniana. XXV). Her er benyttet Forfatterens eget Referat i Janus I, 1896—97, p. 269.

Kilderne nemlig *Avicenna* og *Kopho* den yngre. Om Bartholomeus' Liv ved man intet ud over, at han var Elev af Constantinus Africanus. Hans Dødsaar er saaledes ikke kendt. Nicolaus, Antidotariets berømte Forfatter, levede omkring 1140, og Constantin fødtes i Karthago omkring 1018 og døde 1087 eller noget senere. Avicenna døde 1037, medens Kopho den yngre skrev sine Værker i Aarene 1085—1100. Efter dette maatte „De simplicicus medicinis laxativis" være skrevet efter c. 1150 og derfor nærmest slutte sig til Salernitanerskolens tredje Afsnit, hvad Afhandlingens Natur ogsaa tyder paa.

Det staar tilbage at undersøge om „Maistre Henry de Danemarche" kunde være identisk med Henrik Harpestreng. Bevises kan det ikke, men der er nogen Sandsynlighed for det, eller rettere det er ikke umuligt. Fra meget gammel Tid har der jo været en livlig Forbindelse imellem Frankrig og Danmark. *La Porte du Theil*[1], der særlig har beskæftiget sig med Forholdene mellem de to Lande i det 12. Aarhundrede, og som skænker det rige politiske og videnskabelige Samliv udførlig Omtale, slaar endog fast, at Forbindelsen med Frankrig var for Danmarks Vedkommende livligere end med noget andet Land. For det 13.—15. Aarhundrede har *Er. Wickersheimer* givet nogle Oplysninger[2], der viser, hvilken Anseelse danske Læger nød i Frankrig. Nogen Henricus Dacus nævner dog disse Forfattere ikke, og han findes heller ikke nævnt i *Budinszkys*[3] Liste over de danske, der i Middelalderen studerede ved Paris' Universitet[4].

Beretningen om „Maistre Henry de Danemarche" stedfæstes til Orléans, hvad der er endnu et Bevis for den store Rolle, denne By spillede for de danske lærde. Andetsteds har jeg givet en Frem-

[1] La Porte du Theil: *Relations qui existaient au XII siècle entre le Danemark et la France.* Mémoires de l'Institut. Littérature et beaux-arts IV p. 212.

[2] Er. Wickersheimer: *Médecins danois en France du XIII au XV siècle.* Bull. de la soc. fr. d'hist. de la méd. 1912 p. 446.

[3] A. Budinszky: *Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter.* Berlin 1876.

[4] F. Grøn nævner Henry de Danemarche paa anden Haand i *Altnordische Heilkunde* (Særtrykkets p. 155).

stilling[1] af danske Lægers Studieophold og Virksomhed i Frankrig, og min Undersøgelse gav det Resultat, at af to og tyve danske Læger, der i Tiden 1500—1700 tog Doktorgraden i Frankrig, var fjorten Doktorer fra Orléans (to af disse havde ogsaa Grader fra Caën og Montpellier). Denne By var altsaa den foretrukne, et Forhold, der neppe kan være opstaaet pludseligt, men som maa have gjort sig gældende i tidligere Tidsperioder, for hvilke det dog nu vil være vanskeligt at paavise det for Lægernes Vedkommende, idet de biografiske Data for danske middelalderlige Læger er meget mangelfulde. Hvor meget, der ligger i Udtrykket „à Orléans", er ikke godt at sige; i Sammenhængen betyder det neppe mere end, at den paagældende har opholdt sig der en kortere eller længere Tid. Der maa fyldigere Data til for at afgøre, om Mester Henrik har studeret der, eller om han eventuelt har taget sin Grad i Orléans.

For at faa dette Spørgsmaal besvaret maa der anstilles Efterforskninger i de stedlige Arkiver. Hidtil har en saadan Eftersøgen intet Resultat givet. I Departementsarkivet for Loiret er intet Dokument fundet, i hvilket nogen Henrik af Danmarks Navn er nævnet, og Eftersøgen i Orléans' Byarkiv har ogsaa været forgæves[2].

Ret nærliggende vilde det være at søge efter en Henry de Danemarche i Montpellier, men for denne Skoles første Tid foreligger ingen som helst Oplysninger. Den grundlagdes omkring 1150, og det første den vedrørende Dokument er dateret Januar 1180[3], et Tidspunkt da Henry de Danemarche antagelig allerede var i Orléans.

Henrik Harpestrengs Dødsaar sættes almindeligt til 1244, om end det nok kunde trænge til yderligere at fæstnes. Manuskriptet, der

[1] J. W. S. Johnsson: *Relations médicales entre la France et le Danemark.* Bull. de la soc. franç. d'hist. de la médecine. 1911. p. 412.

[2] Disse Undersøgelser er med utrættelig Velvilje foretagne af Hr. Arkivar *Jacques Soyer* og Hr. Bibliotekar *A. Cagnieu.* Dr. *Garsonnier,* Chef for le Musée historique de l'Orléannais et musée de Jeanne d'Arc, meddeler mig, at han troede at erindre, at Henry de Danemarche havde været en af Dignitarerne ved Kirken Ste Croix d'Orléans, men han beder om, at dette ikke maa blive slaaet fast, da han ikke i Øjeblikket kan fremlægge noget Dokument desangaaende. De paagældende Arkivalier er *Fonds de l'Université, de l'Hotel Dieu* og *du Chapitre de Ste Croix.* De findes alle i Departementsarkivet.

[3] P. Pansier: *Les maitres de la faculté de Médecine de Montpellier au moyen âge.* Janus 1904. p. 443.

bringer *Simon de Pharès* Note, fastslaar med Vished Aaret 1181 som Tidspunktet for det skete Under, som sikkert maa falde sammen med Tiden for Henry de Danemarches Ophold i Orléans. Er denne Henry nu identisk med Henrik Harpestreng, maa denne være død som en meget gammel Mand. Mellem de to Aar er jo hengaaet 73 Aar, og da de danske lærde begav sig paa Udenlandsrejse, medens de endnu var ganske unge, maa Henrik Harpestreng have opnaaet en Alder af omkring halvfems Aar, hvad der nok kan ligge indenfor Mulighedernes Grænse. Sikkert kan det altsaa ikke fastslaas, at de to Personer er identiske.

Ser man hen til Forholdet mellem Harpestrengs Urtebog og den foreliggende Artikel, De simplicibus medicinis laxativis, rejser der sig det Spørgsmaal, om Harpestreng først skrev sine Bøger paa Latin for delvis senere at benytte dem til, om man vil, mere folkelige Skrifter. Om dette er Tilfældet, eller om hans Virksomhed som Forfatter falder i to Dele, en videnskabelig, der jo desværre endnu er saare lidet kendt, og en folkelig, som allerede forlængst skaffede ham et over hele Norden gaaende Ry, vides ikke. Disse Spørgsmaal kan ikke besvares i Øjeblikket. Det her omtalte Manuskript er det eneste, der hidtil er fremkommet under Henrik Dacus' Navn, og trods megen Eftersøgen er det ikke lykkedes mig at finde flere. Saadanne vil dog sikkert komme, efterhaanden som de store Bibliotekers Manuskriptsamlinger bliver registrerede og gennemarbejdede.

I en Henseende er det foreliggende Manuskript mærkeligt, nemlig ved at det stammer fra Tyskland, fra Erfurt. Det kunde derfor have sin Interesse at søge at faa noget at vide om, hvorledes det er kommet til Danmark, men atter her glipper Eftersøgelsen, og man henvises til Muligheder. En Forbindelse mellem Danmark og Erfurt kan paavises i Tiden 1400—1450, der vel svarer til Manuskriptets Nedskrivningstid, idet Knud Mikkelsen, der 1421 var immatrikuleret i Rostock, senere drog til Erfurt og absolverede Magistergraden der Aar 1425. Han blev Rektor for Universitetet sammesteds i Vinteren 1434—35 og Doctor juris utriusque. Aar 1451 udnævntes han til Biskop i Viborg. Der vides imidlertid intet om de Bøger,

han antagelig har bragt med sig til Danmark, og der vides intet om, at denne lærde Mand har syslet med Lægekunst. At hans Navn er sat i Forbindelse med det saakaldte „Regimen contra pestilentiam domini Kanuti Episcopi Arusiensis", skyldes sikkert Forsøg paa at oplyse, hvem denne Biskop Knud har været, og ikke Knud Mikkelsens Arbejde i Lægekunsten. Det kan dog ikke nægtes, at der er en Mulighed for, at Knud Mikkelsen kan have ladet den Harpestrengske Traktat afskrive i Erfurt med det Formaal at gøre en berømt Landsmands Arbejde bekendt paa et Sted, hvor hans eget videnskabelige Arbejde havde fundet saa stor Paaskønnelse. Dog alt dette er Antagelser; om Manuskriptets Herkomst er intet som helst kendt ud over, hvad det selv oplyser.

KOMMENTAR

DET første Afsnit af Henricus Dacus' Tekst er kommenteret væsentligt efter Ibn el Beïthars Drogelære i Leclercs Oversættelse. I Kommentaren, der indledes med nogle korte Bemærkninger af historisk og botanisk Art, er kun medtaget, hvad der direkte havde Berøring med Teksten, og jeg har betragtet det som liggende udenfor min Opgave at give videregaaende Beskrivelse saavel af Drogernes Stilling i Systemerne som af Anvendelsesmetoderne. En Del af de citerede arabiske Forfattere kendes kun fra Ibn el Beïthar; jeg har som Regel benyttet Leclercs Stavemaade til deres Navne.

Kommentaren til de følgende Afsnit er derimod udarbejdet paa Grundlag af Avicenna, men den er suppleret fra andre Forfattere. Da Moderteksten var ukendt, har det været mig magtpaaliggende ved udførlige Citater af de nævnte Forfattere at vise, hvilke og hvor store Forandringer af den oprindelige Tekst der var sket ved Henricus Dacus' Behandling.

GALIENUS DICIT: se De simpl. medic. temp. ac. facult., liber III (Kühn XI p. 589 og 759), samt det andet Kapitel i De purgant. medicament. facult. (Kühn XI p. 327). Dette sidste har i nogle Galen-Udgaver (f. Eks. Venetiis, apud Juntas MDLXV) Overskriften: Quod unumquodque medicamentum vim habeat proprium humorem attrahendi, experientia probat.

ALOE er den tykflydende, bitre Saft af forskellige Aloearter. Det er ikke endeligt fastslaaet, fra hvilke den antike Droge stammede (se Berendes' Kommentar til Dioscorides). Galen nævner, at man fik den fra Syria magna, Coelosyrien og Arabien, men at den bedste kom fra Indien, og det var den, der indførtes under Navnet Aloe. Dioscorides angiver Indien og Arabien som Hjemsted, men tillige Lande ved Havet og enkelte Øer, f. Eks. Andros. Constantinus Afric. (p. 354) har Socotora og Persien.

Aloe omtales i Harpestrengs Urtebøger (S. 60; K. U[1] XIIII; C. 89).

calidum: Teksten følger Constantinus: Universaliter autem aloe calidum et siccum in 2. gradu. Mesuë siger dog: calidum in secundo gradu, siccum in tertio, men Avicenna (II. 2. p. 105[v]) slaar fast: Est calidum in secundo, siccum in ipso et dicitur, quod est calidum et siccum in tertio: sed non est ita.

humores grossos a stomacho: Ifølge Galen var Aloe et Middel, der vel rensede Tarmen, men ikke hele Legemet. Vilde man opnaa bestemte Virkninger, maatte man derfor give det sammen med andre Lægemidler. Han regnede dog Aloe til de svagt purgerende Midler.

purgat cerebrum . . . . . . et prohibet vapores ascendere: Araberne opfattede Aloens Virkning saaledes: efter at Medikamentet var blevet absorberet i Tarmene, steg de derved udløste lette og fine

Dampe op til Hovedet og Hjærnen rensedes for skadelige Vædsker, der var ophobede i den, stammende fra pituita og fra Dampe, der fra Ventriklen steg op mod Hovedet. For at dette skulde kunne ske, maatte altsaa Aloedampene gennemtrænge alt Væv, altsaa ogsaa Synsnerven, der opfattedes som hul som en Pennepose. De skadelige humores blev derved drevne ud og Synet bedredes. (Hobeïch ibn el-Hassan, cit. efter Ibn el Beïthar).

vapores: El Farecy (efter Ibn el Beïthar) angiver, at Aloe varmer Maven, styrker den og fordriver Tarmluften.

humores in nervo visus: se Noten purgat cerebrum. Indvirkningen paa Øjnene omtales hos mange Forfattere (Dioscorides, Avicenna, Rhazes og flere af de andre arabiske). Enkelte anfører, at Aloe hjælper mod Cataract. (Oribas. II. 267, Honein o. a.).

emorroidis: est maxime nocens emorroidibus et ano (Mesuë: de simplicibus f. XXXII^{v}, Sp. 2). Mahraris (hos Ibn el Beïthar) mener, at Aloe hverken hjælper paa Leveren eller paa Hæmorrhoider.

dragagant: Tragant anvendtes til kolde Naturer, Bdellium til varme. Var der en Ventrikel- eller Leverlidelse til Stede, gaves Mastix (Mansoury hos Ibn el Beïthar). Mesuë (l. c.) har omtrent det samme som H. Dacus: rectificando ipsum cum administratione bdellii cum eo: aut dragaganti aut masticis et similium. Mesuë skriver noget senere, at Bdellium og Tragant er de bedste Rectifikatorer, Constantinus Afric., at Aloe taget ofte og i store Doser saarer Mave og Tarm, hvorfor den gives i Præparater med de nævnte tre Ting.

Aloe tres sunt species: Galen (de simpl. medic. facult. lib. VI c. 23) skriver: „Hæc herba non admodum apud nos provenit, et quæ nascitur in magna Syria aquosior est et facultatis imbecillioris ..... At in regionibus calidioribus, qualis est Coelosyria et Arabia, multo est melior. Optima autem Indica, cujus liquor est id quod ad nos importatur cognominatum Aloe." I Middelalderen skelnede man mellem tre Slags Aloe: 1. Aloe socotrina, der kom fra Socotora og som regnedes for den bedste. Den kaldtes ogsaa lucida. 2. Aloe hepatica, hvis Leverfarve skyldtes, at den var mindre ren. Den tredje Slags, Aloe caballina, anvendtes kun i Dyrlægekunsten og bestod af de Rester, der blev tilbage i Præparationskedlen. Aloe he-

patica kaldtes ogsaa arabica, medens de arabiske Navne asmandjang og sunhang brugtes for den tredje Sort (Hobeïch ibn el Hassan). Mesuë har fire Sorter: succutrina, persica, armenica og arabica. Constantinus Afric. har rød Aloe fra Indien, sort fra Persien og gul fra Arabien.

gumini: De arabiske Læger sammenlignede ikke Aloe med gummi croceæ, men med gummi arabicum. Aloe socotrina var safrangul, let at bryde, og Brudfladerne skinnede som arabisk Gummi. Aloe arabica var mørkere, lettere af Vægt, og Bruddet skinnede kun lidt. Asmandjāngs Brud skinnede ikke, og den var ikke gul, men sortagtig.

odoris iocundi: Aandede man paa Aloe hepatica, skulde man faa en Duft som af Myrrha (Abu Djobeïdj hos Ibn el Beïthar). Hobeïch ibn el Hassan, der ogsaa kender denne Prøve, bemærker om sunhāng, at den lugter som en Natpotte eller snavsede Klæder.

vetus parvæ virtutis est: Drogen fordærvedes og blev mørk. Antiquum autem denigrat tempus (Mesuë). Sammenlign ogsaa Avicenna (II, 2, p. 105ᵛ).

abluatur: Stærke Midler udvadskedes i Vand eller Kvindemælk, for at svække Virkningen. Det var Regel først at give svage Medikamenter, senere de stærkere (Galeni de comp. medic. local. s. sec. loc. libri X, lib. II, cap. 2; Kühn XII p. 590). Sammenlign ogsaa Oribas II, p. 264. Udvadskninger med Vand og med Crocusopløsninger brugtes ved Forfalskninger af Aloen (Mesuë, l. c. f. XXXIIᵛ).

ad comedendum: Aloe gives om Morgenen. Det lavere Folk tager den om Aftenen og sover saa, men det er en Vildfarelse og en Fejl, thi Aloe har ingen Værdi efter Maaltidet (Ibn Serafioun hos Ibn el Beïthar).

AGARICUS er Polyporus officinalis, Fr. (Boletus Laricis, Jacq.). Middelalderens Læger var i Tvivl om, hvorvidt den var en Svamp. De skelnede mellem en mandlig og en kvindelig. Den første regnedes for giftig og anvendtes ikke. Agaricus omtales ikke hos Harpestreng.

calidus in II, siccus in III: Avicenna angiver, at Agaricus er varm i første Grad og tør i anden (Canon. II. 2. p. 107ᵛ og De medic.

cord. II p. 562[v]). Mesuë har det samme, Constantinus Afric. ogsaa (p. 346).

utramque coleram: Pituitam crassam, putridam et bilem flavam et atram purgat a cerebro (Mesuë). Solutione educit humores grossos diuersos melancholiæ et phlegmatis et choleræ rubeæ (Avicenna II, 2, 108[r]). Se ogsaa Galen: De simpl. med. facult. lib. VI (Kühn XI p. 813).

veneni: Inest autem ei proprietas theriacalis contra omne venenum. (Avicenna, De med. cord. II p. 562[v]. Se ogsaa Galen, De simpl. med. fac. II og Oribas VI p. 427). Drogen brugtes ogsaa mod giftige Bid og Stik og mod skadelige Indvirkninger af enhver Art. Herved blev den et Middel til at holde Alderdommen borte.

mortiferis: Troen til Agaricus' Virkning som Modgift var saa stor, at man bar Drogen hos sig som Amulet mod Skorpionstik. (Ibn el Beïthar).

electuariis: Elektuarierne benyttedes til at opnaa evig Ungdom. Aldobrandino fra Siena skriver (p. 81): Et les laituaires c'on fait de mirabolans kiebles X drames, [et d'escaille de feer II drames] et d'agaric II drames et en face on poure, et le mellera ou en miel et en chucre et fera un laituaire. Et cel laituaires que nous avons dit, ke se weut jovene maintenir si les doit on user chascun jor de l'an, au matin, a enjun, et boire 1 pan de vin apriès et se doit retenir de mengier jusques à miedi car se sont coses ki sor totes coses atargent le viellece, si com dist Avicennes.

albus: Den bedste Agaricus var let, hvid og skør. Den hvide Farve gav Anledning til, at Drogen ogsaa kaldtes cor album abietis. (Alphita).

dosis: I Almindelighed anfører Forfatterne ingen Dosis. (Avic., Oribas, Rhazes). Dioscorides har 2—3 Oboler og 1—2 Drachmer, Constantinus Afric. har som eneste Dosis, der nævnes, exagium unum.

ARMONIACUM er Gummi-resina ammoniacum, stammende fra Dorema ammoniacum, Don. Galen og Dioscorides regnede Planten for at være en Ferulaart, og sidstnævnte angiver, at den brugelige voksede i Libyen ved Cyrene, medens en anden, ringere Art, stammede fra Jupiter Ammons Oase. Drogens Godhed bestemtes af

Renheden. Den skulde være kornet som Virak, lugte som Bævergejl og smage bittert. Som Prøve brugtes at udrive den med Vand; Opløsningen skulde da være mælkehvid.

Ammoniacum hos Harpestreng, se S. 86 og K. U², 2. Drogernes Identitet er sandsynlig, men ikke helt sikker.

calidum: Est calidum in fine secundi et siccum im primo (Avic. II. 2. cap. 8); calidum est in tertio gradu, siccum in secundo (Constantinus Afric. p. 375).

ydropicis et spleneticis: Dioscorides omtaler den urindrivende Virkning og siger, at Drogen er god for Lever og Milt. Valet ischiaticis, podagricis, artheticis de viscoso phlegmate. Una drachma ex eo cum oxymelle potata spleneticos curat (Constantinus Afric. p. 375).

paraliticis: Agaricus var et Nervemiddel, der brugtes mod Epilepsi og perifere Neuralgier (Ischias). Mod disse sidste brugte Dioscorides Indgnidninger med Ammoniacum, Eddike, Natron og Kyprosolje.

arteticis: Mod gigtiske Ledlidelser brugtes Omslag med Ammoniacum og Honning eller Tjære.

ACUANUM. Avicenna giver (p. 173, cap. 712) Oplysning om, hvad Acuanum er. Kapitlet har til Overskrift „De Uchuen", og i Marginen staar anført, at Planten ogsaa hedder Achuan eller Alachuan, „id est matricaria". Dioscorides omhandler denne Plante i Kapitel 145 (155) under Navn af Parthenion, en Betegnelse, som Plinius I, XXII, c. XVII anvender for flere forskellige Planter, Perdicium, Helxine, Linozostis og Cichorium; antagelig er det denne sidstes Navn, der ved en Misforstaaelse er blevet til scorulo. Berendes meddeler i sin Kommentar til Dioscorides, at nogle mener, at Parthenion er Matricaria Chamomilla, andre, at den er M. Parthenion. Det er vel i det hele umuligt at afgøre, hvilken af Nutidens Planter, der har svaret til Parthenion.

flegma: ipsa quidem bibitur sicca in oxymelle sicut epithymum et soluit melancholiam et phlegma. (Avicenna p. 173ᵛ).

cum oximelle: det gaves tørt med Oxymel og rensede da Slim og den sorte Galde ud. (Dioscorides).

AQUA CASEI = serum lactis (Galen) = aqua lactis = Valle. De græske Læger angav Mælken som bestaaende af Ost, Valle og Fedt. Vallen havde purgerende Virkning, navnlig naar den var udskilt ved Kogning. Man anvendte forskellig Slags Mælk, virksomst var Kvindemælk, derefter Gedemælk, Æsels-, Faaremælk og Komælk. Mesuë omtaler ikke Anvendelsen af Kvindemælk (f. XXXIV[r]). Oribas skænker Mælkens afførende Virkning udførlig Omtale (se f. Eks. I. 242, VI. 30).

coleram rubeam: denne Virkning angives almindeligt, men da Midlet i sig selv var svagt virkende, tilføjede man andre purgantia, f. Eks.: Mirobolan, Rhabarber, Rosensaft, Viol, Tamarinder, Cassia fistula, Fumus terræ og lign. (Mesuë).

nigram: polipodio solutione melancholiam educit et humores adustos (Mesuë).

aquam citrinam: Mesuë benytter Asarum og Iris.

coleram adustam: Solutione educit choleram et humores adustos cum facilitate et confert manie et melancholiæ (Mesuë).

ulceribus: Et est medicina bona infectionum cutis quarum materia est cholera et humor adustus sicut est impetigo et serpigo sicca, et pustule et pruritus et ulcera mala sicca et lepra et similia. (Mesuë). Anvendelsen mod Saar omtales hos Galen (De simpl. med. fac. X).

ABSINTHIUM = Arthemisia Absinthium, L., ikke at forveksle med Dioscorides' *αψίνθίον Θαλάσσίον*, Grækernes seriphon. Drogen omtales hos Harpestreng (S. 6, K. U[1], 3).

calidum: calidum in primo et siccum in secundo. (Constantinus Afric. p. 344).

multiplex: I Oldtiden fik man Drogen fra mange forskellige Steder, og hver Sort bar sit Navn. Dioscorides regnede den pontiske og den tauriske for bedst. Avicenna (II, II, cap. 2) kender fem Slags: Species ejus quinque sunt, tarsense, et susi et nabati et corasceni et romanum. Apuleius nævner Ægypten og Italien som dens Hjemsted.

crocei coloris: Araberne havde delte Meninger om Plantens Udseende. Hos Ibn el Beïthar anføres Forfattere (Chérif og Abou Obeid el Becry), af hvilke den ene mener, at Blomsten er hvid ud-

vendig og gul indvendig, medens den anden beskriver den som gul over det hele.

lanuginem: Abou Djoreidj (hos Ibn el Beïthar) kender flere Slags Absinthium, men den syriske fra Taurus er bedst. Den er laadden og har Smaaknuder som Satureja. Det hænger imidlertid anderledes sammen med Sammenligningen med Kyllingerne og Dueungerne, end der staar skrevet, og Henricus Dacus' Tekst skyldes sikkert en forkert Anvendelse eller en Misforstaaelse af en arabisk Text. Abou Djoreidj skriver nemlig om den ovenfor nævnte syriske Art, at den udbreder „une fois contuse, des émanations pareilles à celles de l'aloes socotrin, dont la couleur jaune ressemble à celle du duvet des pigeonnaux".

aloes: se Noten ovenfor. Sammenligningen findes ogsaa hos Avicenna (II, II, cap. 2).

nodi: disse Smaaknuder omtales hos de fleste arabiske Forfattere.

virtutem habet: Epar confortat et eius oppilationem aperit, appetitum irritat, ictericiam curat (Constantinus Afric. p. 345).

yctericiam: Et confert icteritie et proprie si bibantur decem diebus, s., quaque die tres unciæ (Avic. II, II, cap. 2). Ogsaa Dioscorides behandler Gulsoten med et Afkog eller Infus af Absinthium.

sanguinem in venis: Hertil anvendtes Syrupus Absinthii (Avicenna). Biliosos ventris humores per egestionem infernam propellit, ac per urinas euacuat. Magis autem quod in venis est biliosum per urinas expurgat (Galen, De simpl. med. fac. VI; Kühn XI p. 844).

mundificat stomachum: Avicenna regnede Saften alene for skadelig for Ventriklen. Han gav derfor Syruper eller Udtræk af Planten eller gav den sammen med andre Droger.

compositum cum epithimo: Hobeïch (hos Ibn el Beïthar) anbefaler Infus og Dekokt givet sammen med Epithimus til atrabiliære Personer.

BELLERICI er Frugterne af Terminalia Bellirica, Roxb. af Combretacéernes Familie. Arabernes Navn for Drogen var beliledj, stammende fra persisk belileh.

frigidam: Frigidi sunt in primo, sicci in secundo (Avic. II, II, cap. 91).

similes: Avicenna sammenstiller den med Myrobalanus emblica, hvad Mesuë ogsaa gør. Ishak ibn Amran (hos Ibn el Beïthar) anfører, at man kan erstatte Drogen med dens Vægt af myrob. emblica.

cum gallis: Avicenna (l. c.) skriver: Bellyrici confortant stomachum cum aldebag. Dette arabiske Ord forklares, som følger, i *Andreae bellunensis interpretatio Arabicorum nominum in libris Avicennæ:* Aldebach est præparatio seu incoriatio et proprie præparatio coriorum cum gallis et specie atramenti et alijs, ita ut fiant dura compacta resistentia rebus duris et acutis ipsa frangentibus.

BDELLIUM er en Gummiharpiks, stammende fra Planten Commiphora (Balsamea) africana. Engl. Det arabiske Navn var Bdeliun, der skal betyde „Løvens Hvile". Galen (Kühn XI. 849) kendte to Former, den skytiske „quod sane et atrius est et resinosum, magis emollientis admodum et efficacis fucultatis est"; den anden, den arabiske „quod dilucidius est, magis desiccat quam emollientia". Senere kendtes endnu en Form, der kaldtes opacum.

calidum et humidum: I Afsnittets sidste Stykke omtales bdellium som „calidum et siccum", idet Forf. har sammenblandet de to Formers Egenskaber. Hos Avicenna kaldes disse iudaicum et mechium, og han skriver (II, II, cap. 112) „mechium est frigidum et siccum, aliud est calidum". Constantinus Afric. har (p. 359) calidum in secundo gradu, humidum in primo.

emorroidis: Mod Hæmorrhoider anvender Avicenna Bdellium, dels som indvendigt Medikament, dels som Omslag og dels til Rygning. Anvendelsen er begrundet i, at Drogen regnedes for et Middel mod alle Slags Svulster.

arteticis: Bdellium virker urindrivende.

laxare: Efter Ibn Massouih var Drogen god at give sammen med stærkt purgerende Midler, thi den svækkede dem. Den benyttedes ved Tarmlidelser og Ulcerationer.

CENTAUREA = Centaurea Centaurium L. Navnet stammer fra Centauren Chiron (Chiron centaurus has herbas fertur invenisse a quo tenet nomen centaurium (Apulejus)). A. skelner mellem C. maius og C. minus. Centaurium maius, alij narcen, alij chtroniam,

alij Maroniam, Itali fel terræ, Prophete Hæma herculis vocant. Centaurium minus; sunt qui limnesium, alij helleboriten, alij amaranthum, Magi Sanguinem herculis, Daci Tulbala, Romani Febrifugiam, aut herbam multiradicem appellant (se ogsaa Dioscorides). Alphita har Navnene limpnesia og fel terræ og for maius marta og genciana. Harpestreng omtaler Centaurea (S. 72. K. U[1] 34).

calida: calida et sicca in tertio (Avicenna II, II, c. 158). Constantinus Afric. (p. 367) har derimod anden Grad.

subtilis: Galen skelnede ogsaa mellem Cent. maius og C. minus. Paulus Æginetes anser Roden af Cent. Centaurium for adstringerende, medens den af Erythræa Centaureum L. (minus) er uvirksom. Et Dekokt af dennes Stilke, anvendt som Klyster, virkede dog laxerende (se Berendes' Udgave, Janus 1913 p. 26).

laxat: I Følge Dioscorides skulde Planten koges, og Afkoget virkede da afførende paa de galdeagtige Substanser. (Dioscorides).

arteticis: Det var C. minus, der anvendtes mod Gigten (Galen), hvis Symptomer anføres hos flere af de arabiske Forfattere.

sciaticis: Drogen opfattedes af de arabiske Læger som et specifikt Middel mod Nervelidelser. Hos Ibn el Beïthar findes opført en Række Læger, der anvendte den mod Konvulsioner, Neuralgier, Ischias o. a. Avicenna anfører Ischias, Nervesmerter og Nervekontusioner. Constantinus Afric. har næsten den samme Anvendelse.

colicisque doloribus: Quod si exagium unum ex ea cum vino propinetur dolori ventris, punctioni de grossis humoribus en ventositate factis succurrit (Constantinus Afric. p. 363).

decoctio: Dekoktet anvendtes til blodrensende Klyster (Ischias) (Diosc., Avic.).

coqui succus: Præparationsmetoden beskrives af Dioscorides (III, 7 (9)).

CROCI ORTENSIS MEDULLA: Middelalderen kendte to Former for Crocus, dels orientalsk Safran, dels Crocus ortensis, den saakaldte safran de cortil (se Platearius: Liber de simpl. medic. dictus circa instans). Botanisk er disse Droger ganske forskellige, idet den orientalske Safran er Støvkornene af Crocus sativus L., medens Crocus ortensis er Carthamus tinctorius L. Af Carthamus kendte

man i Følge Mesuë (l. c. f. XXXVIII[r]) to Sorter: domesticus og silvestris, den første anvendtes, og dens Frø regnedes for bedst, Blomsten var ringere „melius semen est quod est album, et planum, grossum et plenum, cuius medulla est vnctuosa, pinguis et cortex est tenuis". Det ses altsaa, at det i Tekstens Register anførte medella Lægemiddel rettelig skal læses som medulla, det Ord, der ogsaa er anvendt i Teksten selv.

Carthamusblomsten regnedes for bedst, naar den lignede Crocus; medicinsk set maa Drogerne have haft nogenlunde den samme Virkning. Crocus hortensis findes saaledes optaget i Præparatet Esdra i Antidotarium Nicolai, og i Platearius' Circa instans findes tre Noter om Anvendelsen af Crocus hortensis, men kun en om den ægte Safran. Drogerne synes i nogen Grad at have været benyttede i Flæng, hvad der maaske hænger sammen med, dels at de kunde erstatte hinanden, dels at Safran allerede i Oldtiden forfalskedes stærkt (se Dioscorides og Plinius I, XXI, c. XVII). Crocus findes hos Harpestreng (S. 51, K. U[1], 30).

calida et sicca: calida et sicca in secundo gradu (Constantinus Afric. p. 363).

purgat flegma: Solutione educit phlegma per ventrem et vomitum (Mesuë). Den afførende Virkning omtales ogsaa hos Oribas (II 259, 260, se ogsaa II 548). I Følge Dioscorides (IV 187) rensede den, men var skadelig for Maven.

ipozarcam: Carthamus fjærnede Vandansamlinger i Legemet (Mesuë) og benyttedes mod Ascites og Anasarca.

colicam: Carthamus rensede Slim og Galde ud. Man pressede Saften ud af de knuste Frø og gav Præparatet i Hønsekødsuppe sammen med andre Midler. (Se Constantinus Afric. p. 363 og Oribas II 122—123).

Sale indico: Sal indicum [Klornatrium] er et af de fire Slags Salt, som Constantinus Afric. (p. 387) beskriver. Dets „color pertinet nigredini, lucidum tamen et durum est".

CASSIA FISTULA = Cassia fistula L. Betegnelsen fistula anvendtes først paa en Bark, der var rullet sammen som et Rør paa samme Maade som Kanel, med hvilken den sammenlignedes. (Galen

de antidotis I, cap. 14; Kühn XIV, p. 69). Denne Bark havde dog intet med Cassia fistula at gøre; denne sidste var, som de arabiske Forfattere gentagende bemærker, ukendt for Galen og Dioscorides. Plantens Ydre blev første Gang beskrevet af Abul Abbâs Annâbatî fra Sevilla i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede, medens Johannes Actuarius noget senere beskrev Frugten. I Salernoskolens Terapi var Cassia et meget anvendt Medikament. Planten dyrkedes særlig i Ægypten og udførtes allerede i den tidlige Middelalder derfra. Harpestreng har Cassia (S. 64, K. U[1] 32).

calida et humida est, purgat . . .: humida est in primo gradu et est lenitiva et resolutiva et clarificativa sangvinis sedativa acuitatis eius et cholere rubre (Mesuë). Constantinus Afric. har mediocris inter calidum et siccum.

laxat suaviter: den afførende Virkning omtales hos de fleste arabiske Forfattere; den foranledigede, at Drogen anvendtes mod Leversygdomme.

coleram purgat: Det er ovenfor nævnt, at Cassia rensede cholera rubra, hvad ogsaa Constantinus Afric. (p. 347) angiver. Den brugtes imidlertid ogsaa af Middelalderens Læger mod cholera nigra (Aldobrando p. 46), og var altsaa et Middel mod Melankoli.

sed uirtutem: der hentydes til, at Cassia gav Kolik, naar den anvendtes til Patienter med svage Tarme.

cum tamarindis virkede den galdedrivende (se Ibn el Beïthar). Efter choleram burde altsaa tilføjes nigram.

tercianis: Den synes ikke at have været noget specielt Middel mod Tredjedagsfeber, idet den i Almindelighed anføres som brugelig mod hede Febre (Mesuë o. a.). I Følge liber experiencium (hos Ibn el Beïthar) kunde man give Cassia i hvad Feberperiode som helst.

solatrum = Solanum nigrum L. Den kaldes ogsaa morella eller strignum.

coriander omtales allerede i Papyrus Ebers. Planten udsender en modbydelig Lugt, hvad der foranledigede, at man i Middelalderen ansaa den for giftig. Lugten findes ikke hos de modne Frugter, der tidligt anvendtes, til dels som Smagskorrigens.

apostema: confert apostematibus calidis in visceribus et proprie gutture quando ex ea fit gargarismus cum aqua solatri et linitur

super apostemata dura et confert eis (Avicenna II, II, 121). Mesuë har „lenit pectus et guttur et resoluit apostemata acuta in eis" (se ogsaa Constantinus Afric.).

melior est: Der fandtes to Sorter. Avicenna (II, II, p. 121) kalder dem kebulica og ægyptiaca. Ibn Djoldjol (hos Ibn el Beïthar) angiver deres Hjemsteder som Ægypten og Irak. Medikamentet fik man i et haardt, sort Rør, som var Frugten. Dette var indvendig delt i Rum, i hvilke der fandtes en sort, honningagtig Pulpa, der klistrede paa Fingrene og som samtidig smagte sødt og surt. Melior est illa quæ sumitur a canna et quæ splendidior et pingvior. (Avic. l. c.).

CUCUMERES AGRESTES: Dioscorides (IV, 152) anfører en stor Mængde Navne for den Plante, der kaldes vild Sikys, og hvis græske Navn var Elaterion (= Afføringsmiddel). Romerne kaldte den Cucumis rusticus, agrestis, anguinus eller silvestris, medens Araberne brugte Betegnelsen Cucumis asininus. Efter Dioscorides ligner den den dyrkede Agurk, fra hvilken den dog adskiller sig ved, at Frugten er meget mindre og ligner et aflangt Agern, hvad Plinius (l. XX. c. I—III) og de arabiske Forfattere (Mesuë o. fl.) ogsaa omtaler. Plantens nu brugelige Navn er Momordica elaterium, L. Baade Frugten og Roden anvendtes, men den førstnævnte var den kraftigst virkende. Drogen omtales ikke hos Harpestreng.

calide: in tertio (Avicenna II, II, 177; Mesuë), in secundo (Oribas II, 685).

arteticis: Avicenna anvender et Dekokt af Drogen som Klyster ved gigtiske Lidelser. Den anvendtes i et Plaster tilberedt med Eddike ved Podagra (Dioscorides, Avicenna),

emigraneis: Saften anvendtes mod Migræne. Drogen var i det hele et Nervemiddel (se Galen: De simpl. med. facult. VIII; Kühn XII p. 122). Hobeïch (hos Ibn el Beïthar) brugte den mod tic facial.

paraliticis: Drogen indgik i Pillulæ diacastoreæ i Antidotarium Nicolai, om hvilke der siges „prosunt paralysi".

occasu pleiadum: Stjærnebilledet Plejadernes Opgang paa Himmelen i Midten af Maj Maaned regnedes for et Tegn paa, at Høsten skulde begynde, og at Skibsfarten aabnedes. Nedgangen i Begyn-

delsen af November var Tegn til den nye Saaning og til, at Skibsfarten standsede af Hensyn til Efteraarsstormene.

hic tempus: Sommerens Slutning var den rette Indsamlingstid for Frugten (Avic., Mesuë); Roden skulde derimod samles ved Foraarstid.

citrinis: Den gule Farve var Tegnet paa Modenhed. Endvidere skulde Frugten løsne sig fra Stilken ved en yderst svag Berøring med Haanden, og Frøene skulde springe ud.

melior: Bonus est ille qui est citrinus, rectus sicut cucumer, veræ amaritudinis, et bonus succus est ille, qui est albus planus levis, qui est similis cæpe squillæ, et super quem iam præteriit annus (Avicenna II, II, 177).

exprimi: Saftens Indvinding beskrives hos Avicenna (II, II, 177). „Accipit eius fructus .... et suspenditur in panno ut currat eius aqua, et coletur et exiccatur in scutella super cinerem, et ponitur super tabulam in umbra". Saften maatte ikke presses ud. Mesuë siger: fiat extractio succi cum facilitate, non cum compressione laboriosa.

trociscos: Avicenna har (V, S. I, Tr. VIII p. 543v) et Præparat af denne Art. Det hedder „Trochisci conferentes ad febres antiquas et inflammationem et vomitum, et leniunt naturam".

anni: Saftens Virkning tog af ved Henstand. Midlet „tempereredes".

frangere virtutem: Man tempererede ogsaa Drogen med Mandelgummi. Der var forøvrigt bestemte Regler for, hvilke Droger man maatte benytte sammen med Cucumis agrestis. Lavede man Piller, maatte man ikke benytte de varme Purgativer, som f. Eks. Scammonea og Kolokvint, da man derved opnaaede for voldsom en Virkning. De kunde derimod godt gives i Elektuarier.

gumma senisorum = g. sarazenorum = g. arabicum.

COLOQUINTIDUM = Citrullus Colocynthis, Schrader, (Cucumis Colocynthis L.).

calidum: i Almindelighed angives 3. Grad (Avicenna II, II, 127; Mesuë).

a cerebro: Avicenna angiver, at den renser Hjærnen. For de

arabiske Læger var den i det hele et Nervemiddel, som gaves ved Hovedpine, Meningeallidelser, Konvulsioner, Migræne, Epilepsi, Paralyse, Smaakramper, Ischias og lignende (se Ibn el Beïthar).

ascendere: Kolokvint rensede for de tykke, slimede Vædsker, der trængte ind overalt i Legemet, og som ogsaa sendte sine Dunster til Hovedet, samt for de skadelige humores, som stammede fra den sorte Galde (Hobeïch).

a profundo: Denne Virkning omtales flere Steder hos de arabiske Forfattere. Mesuë anfører følgende Udtalelse af Hunain: Solutione educit phlegma et humores viscosos, attrahens ipsos a profunditate membrorum.

crocei coloris: Frugten af Kolokvint er grøn, men den bliver brun, naar den tørres. Den i Frugten indeholdte Pulpa er gullighvid eller helt hvid. Avicenna (II, II, 127), der skelner mellem Plantens to Køn, giver følgende Regler for Indsamlingen af Drogen: Quæ ex ea eligenda est est alba, vehementis albedinis leuis: quæ enim ex ea nigra est, est mala et dura mala est. Et oportet quidem ut non extrahatur, cum colligitur, eius pulpa ex ventre ipsius: immo dimmitatur in ipso sicut est: ipsa non debilitatur si fiat illud et neque colligatur dum non incipit in citrinitatem mutari: et non expoliatur ab ea viriditas integre: et si non, tunc ipsa est nocens et mala. Et dixerunt quidam oportet ut alienetur cortex et semen eius. Et cum non est super arborem, nisi colloquintida una, est perniciosa. Et masculus quidem villosus fortior est fœmina laxa. Planten selv regnedes ogsaa for giftig, ikke blot naar den kun bar en Frugt. Mesuë skriver saaledes, at den dræber alle Planter i sit Nabolag. Den hed derfor ogsaa „nex plantarum", og Jorden, i hvilken den voksede og som den skyggede over, saa ud som forbrændt. Araberne regnede Hunplanten for bedst, da den virkede svagere end Hanplanten.

occasu pleiadis: se Noten p. 60 nederst.

vomitum facit: Quæ colligitur viridis solvit superflue et facit vomere superflue et conturbat ita ut fortasse interficiat (Avicenna l. c. p. 114).

estu: Kolokvint maatte hverken gives, naar det var meget koldt eller meget varmt. Gav man den under stor Varme, var den skadelig

for Maven og anus, idet man risikerede Blødning paa Grund af Drogens irriterende Virkning. Var det meget koldt, gav den Kolik og Mavekneb uden Udtømmelse (Hobeïch). Dioscorides (IV, 175) omtaler de blodige Diarrhoer.

extra suum corticem: Pulpa tabte hurtigt sin Virkning, naar den blev udtaget af Frugten. Fik den Lov at blive i sit naturlige Hylster, kunde den holde sig længe (Abou Djoreidj hos Ibn el Beïthar). Et cum extrahitur pulpa eius tempus debilitat eam (Mesuë).

frangatur: Inden gummi arabicum tilsattes, befriede man Pulpa for Skallen og Frøene. Tragant eller Stivelse benyttedes ogsaa til Svækning af Virkningen. Pulpa skulde finfordeles og være fuldstændig fri for Skal og Frø, da man antog, at Stykker af disse kunde hefte sig fast i Tarmene og foraarsage voldsomme Diarrhoer; „et excoriatur vias" (Mesuë).

DIAGRIDIUM. Diagridium eller Diagrydium (δακρύδιον = Taare) er et middelalderligt Udtryk for scammonea, Gummiharpiksen af Convolvolus Scammonea, L. Den vandtes enten ved, at man kappede øverste Ende af Roden, hulede den ud og lod Harpiksen samle sig i den skaalformige Fordybning, eller ved at lade Harpiksen flyde ud gennem dybe Indsnit i Roden. Drogen er et gammelt Medikament, der gentagne Gange omtales hos Hippokrates, der anvender den som purgativ ved Feber, som urindrivende, i Gynækologien og i Obstetriken. Scammonea omtales hos Harpestreng (S. 87 [?], 121 og K. U^2 43).

colorem album: Dioscorides (IV, 168) regner den for bedst, som er gennemskinnelig, let, af Farve som Okselim og gennemhullet med fine Gange som en Svamp. Hobeïch angiver, at Farven skal spille i det blaalige.

Antiochia: Denne By anføres som Hjemsted af el Madjoussy. Planten var iøvrigt udbredt over store Dele af Arabien, Armenien, Tyrkiet, Lilleasien og Syrien.

eius species: Naar Legemets Vædsker fordærvedes, mentes de at antage Farver, der var Nuancer af den oprindelige (se Cantica Avicennæ pag. 507^{v}). Nogle af dem opfattedes som særdeles skadelige. Betragtninger af denne Art var allerede fremsatte af Galen i

De differentiis morborum, men de udvikledes yderligere af Araberne og Salernoskolens Mænd.

forti virtute: Nocet epati et stomacho, appetitum amputat (Constantinus Afric.). Den arabiske Lægekunst betragtede det dog som fastslaaet, at en forkert Præparation af Drogen kunde foranledige, at den virkede for voldsomt.

turbacionem: Etenim in ea ventositas mordicativa in stomacho faciens subversionem, nauseam et turbacionem laboriosam (Mesuë).

excoriationem sigter til den blodige Diarrhoe, som Midlet kunde fremkalde.

frangitur: Den for stærke Virkning maatte korrigeres med andre Midler og gennem Indikationen for Anvendelsen. „Ideo inserunt antiqui cum eo anisum, daucum et apium misceri, terique cum amygdaleo aut coqui in coctanis vel pomis" (Constantinus Afric. p. 369). Netop paa Grund af Faren for blodig Diarrhoe regnedes Diagridium som skadelig for Maven og anvendtes derfor ikke ved Ventrikeltilfælde, Debilitetstilstande eller under Feber. Korrektionen fandt Sted ved Tilføjelse af „styrkende" Midler (Aloe og Mastix) til de kolde Naturer, medens de varme fik Præparater, til hvilke Rosenekstrakt eller Kvædesyrup var blandede.

Vedrørende den ovennævnte Aloe, der anføres af flere Forfattere, maa dog siges, at Oribas (II 123, V, 27, 28) bestemt protesterer mod, at Aloe, Timian og Salt blandes til Diagridium, netop paa Grund af Ventrikeltilfældene.

pomorum: Mesuë anvender ogsaa Kogning i udhulede Æbler; mere almindeligt benyttede var Kvæder, der regnedes for adstringerende, og som formindskede Drogens Evne til at trænge ind (Mesuë). Kvæderne hørte til „compressiva".

Præparationen skete saaledes, at man tog en Kvæde og skar den ene Ende af den, saa at det fjærnede dannede et Laag. Resten udhuledes og fyldtes med scammonea, hvorpaa Laaget tilpassedes nøjagtig, fæstnedes med en Træpløk, og Aabningen tættedes med Dejg. Kvæden stilledes nu ind i Ovnen paa en Mursten, efter at Ilden var gaaet ud. Man lod den staa, til Indholdet begyndte at koge, lukkede den saa op og tog Præparatet ud. Det blev derefter tørret i Skyggen (Hobeïch). Præparatet kunde holde sig i meget

lang Tid, naar det var tillavet paa denne Maade, medens det ellers hurtigt tabte sig. Der fandtes forøvrigt flere Præparationsmetoder; ovennævnte stemmer næsten helt med den af Oribas (II p. 267) angivne.

Similiter: Vedrørende Aloe, se Noten frangitur, sidste Stykke. Mesuë (f. XXXVI v) angiver følgende Metode som stammende fra Rufus: Decoquatur scammonea in citonio post involutionem eius et revolutionem eius fere per diem unum cum oleo violato aut rosato aut amigdalorum, post illud teratur faciliter et voluatur et resoluatur in scutella vitrea usque dum siccetur cum infusione myrobalanorum citrinorum facta in succo citoniorum.

Confectionibus: Scammonea findes i flere Præparater i Antidotarium Nicolai. (f. Eks. Diaprunis).

minoris malicie: ad hoc auxiliatur nobis coctio eius cum eis que extinguunt et leniunt sicut mucilago psilij et aquæ et carnes prunorum et succus rosarum et aqua violarum et viole recentes. Et involvere ipsam ante decoctionem eius in oleo rosato aut violato aufert hoc nocumentum ab ea. Et succus citoniorum murorum et sumach et spodium faciunt similiter (Mesuë).

EPITHIMUM er Cuscuta Epithymum, L. Navnet hentyder til, at Planten ofte findes i Ly af eller sammen med Thymus. I Følge Dioscorides havde den hjemme i Kappadocien og Pamphylien.

calidum: Avicenna har, med Henvisning til Galen, tredje Grad. Han anfører ogsaa Hunain, der angiver calidum in tertio, siccum in fine primi. Constantinus Afric. p. 368 har calidum et siccum in medio tertio.

coleram nigram: Epithymum var et Hovedmiddel mod Melankoli. Hobeïch anfører dog, at hvis man giver Drogen til biliære Personer, forværrer man deres Konstitution, og Brugen medfører Ildebefindende og Brækninger.

coleram rubeam: Conturbat eos in quorum complexionibus cholera rubea vincit, et facit eis nauseam (Avicenna. II, II, 225).

senibus: Sedat inflationem, et convenit consistentibus et senibus, et removet ægritudinis melancholiam (Avic. l. c.). Foruden Oldingene, nævner Hobeïch ogsaa magre Personer.

melancholia: Dioscorides (IV, 176) kalder Epithymum et speci-

fikt Middel mod Melankoli. Prerogativus habet educere super omnibus solutione educentibus melancholiam (Mesuë f. XXXV[r]). Si vero epithymi drach. 10 pulveris in tenui panno et raro et in dulci vino a prima hora noctis usque ad auroram dimittatur et deinde panno expresso et cum aliquanto sirupo violaceo aut amygdalino bibatur sit utilissimum melancholicis (Constantinus Afric. p. 368).

laudabilius: Den røde vellugtende Epithymum kom fra Kreta. Den, der var mindre rød, fra Syrien og den var af anden Rang. Avicenna kender tillige en Slags, der kom fra Jerusalem. Jo mere rød og duftende den var, des bedre.

depone ab igne: Drogen tabte sin Kraft ved Kogning, hvorfor, som i de følgende Anvisninger, Epithymum tilsattes sidst.

non indiget rectificationem: Epithymum brugtes som korrigerende Tilsætning til andre Droger. For at svække dens Virkning, gav man den i Mandelolje, eller man nøjedes med at knuse den eller at udrive den grovt.

ELLEBORUS ALBUS. Det har hidtil vist sig umuligt at identificere den Plante, som i Oldtiden og Middelalderen kaldtes Helleborus albus, idet Slægterne Melampodium, Helleborus og Veratrum sloges sammen. For Galen er der saaledes ingen Forskel i Virkningen af den hvide og den sorte Helleborus, omend de smager forskelligt. Alphita angiver: Elleborus quando simpliciter ponitur albus intelligitur og her sættes Elleborus albus = veratrum.

Eleborus omtales hos Harpestreng (S. 120. K. U², 21).

calidus: Teksten følger her Constantinus Afric. (p. 371). Avicenna (II, II, 238) har in medio tertii.

laudabilior: Dioscorides anbefaler den hvide, skøre, hvis Brud ikke er traadet, og som har en hvid Marv. Smagen skal ikke være særlig brændende og ikke foranledige megen Spytafsondring.

proprietas: Virkningen var at udrense humor viscosus et mucosus. (Badighoras hos Ibn el Beïthar).

vomitum: Avicenna skænker Giftvirkningen udførlig Omtale. Brugen kan medføre Konvulsioner, og Døden kan indtræde ved Misbrug. Elleborus albus er en Gift for Hunde og Grise, og selv Ekskrementerne af Personer, der har taget den ind, kan dræbe

Høns og Vagtler. Elleborus albus anvendtes ret meget af Hippokratikerne (De salubr. diæta 5. De int. aff. 7.), der dog ogsaa frygtede den giftige Virkning og derfor kun gav den sammen med andre Midler i de Tilfælde, hvor man vilde fremkalde Brækning. Ogsaa de arabiske Læger svækkede Midlet inden Anvendelsen. De lod Planten macerere i tre Dage i Regnvand, derefter kogte man det hele ind til en Tredjedel og dekanterede. Man kastede Plantedelene bort, blandede Vandet med Honning og opvarmede Blandingen til den fik Sirupstykkelse.

ELLEBORUS NIGER: Kong Proitos af Argus Døtre helbrededes af Lægen Melampus for deres Sindssyge, idet han gav dem Helleborus. Planten fik Navn efter ham (Melampodion), men Planten kan neppe identificeres nu til Dags. Valget staar væsentligst mellem H. niger, H. Orientalis og Veratrum nigrum L., hvis Rod indeholder meget kraftigt virkende afførende Stoffer. Det var den skrællede Rod, som de antike Læger anvendte. At Elleborus niger muligt skal identificeres med H. orientalis, begrundes i, at dennes Rod kan skrælles, hvad Roden af Helleborus niger i Nutids Forstand ikke kan. Planten regnedes for meget giftig. De, der indsamlede den, værgede sig mod Giften ved at spise Løg og drikke Vin.

calidus et siccus in III: Constantinus Afric. har det samme. Avicenna (II, II, 237) har usque ad tertium.

laudabilior: Dioscorides (IV, 149) anbefaler den kødede, kraftige, fintmarvede, der har skarp og brændende Smag. Drogen fra Helikon var bedst, ringere den fra Antikyra, Parnas og Oeta. Efter Avicenna har den bedste, der hverken er gammel eller ny og som er af middel Tykkelse, en gul Farve og brækkes let. I Hulrummet i Roden findes et fint Net, som et Edderkoppespind. Smagen er skarp og brændende.

desipientie: Dioscorides anbefaler Helleborus mod Raserianfald. Mesuë og Constantinus Afric. bruger den mod baade Hjærne- og Nervesygdomme. Den første skriver: „Est ex rebus solennibus in mundificando cerebrum“, og nævner Hemikrani, Mani, Melankoli, Vertigo, Epilepsi og Paralyse.

morpheas: Dioscorides anvender den mod Fnat, Avicenna i

Eddikeomslag mod Hudsygdom (morphea = Spedalskhed?) og Vorter. Hos Mesuë er den sicut tyriaca et medicina autonomasie ad lepram, cancrum et species herpetis. Constantinus Afric. (p. 371) har Morpheam, impetiginem et scabiem curat.

rectificatur: Den for kraftige Virkning svækkedes paa en Mængde forskellige Maader, dels gennem Drogens Præparation, dels ved Tilsætning af andre Stoffer. (se Mesuë f. XLI[r]).

EUFORBIUM er Harpiksen af Euphorbia resinifera, Berg. Planten har Navn efter Euphorbus, Kong Juba II's Læge (30 f. C.—24 e. C.), som først anvendte den. Han helbredede Kongen, som skrev en Bog om Planten. (Plinius XXV, c. VII). Dennes Hjemsted er Marokko, hvad de fleste antike Forfattere anfører. I Alphita og Hortus sanitatis anføres Indien. Drogen regnedes for giftig, hvorfor den indsamledes ved, at man bandt Faaremaver fast paa Planten og paa Afstand skød Pile eller kastede Spyd ind i den, hvorved Mælkesaften straks strømmede ud. Den, der flød ned i Faaremaverne var renest, den, der faldt paa Jorden uren. I Middelalderen troede man, at den udstrømmende Saft kunde dræbe Mennesker ved sin Lugt, derfor holdt man sig paa Afstand under Indsamlingen (Hortus Sanitatis). Den dræbte ogsaa Planterne i Nærheden, hvorfor den voksede alene.

calidum: Det samme har Constantinus Afric. (p. 381).

acuminis: Dioscorides (III, 86) angiver, at Smagen var saa brændende og vedholdende, at alt kom til at smage af Euphorbium.

Laudabilius: De her angivne Egenskaber omtales almindeligt hos Forfatterne. Lugten var saa skarp, at de, der samlede Drogen, maatte dække Mund og Næsebor. I Løbet af tre til fire Aar tog den af i Kraft og blev bleg og vanskelig opløselig i Olje. Den kunde dog holdes kraftig ved Hensætning i et Kar med skrællede Bønner. (se ogsaa Mesuë).

juncturis: Solutione educit phlegma viscosum et grossum a locis profundis corporis, mundificans iuncturarum vacuitatem ab humoribus grossis difficilis eradicationis (Mesuë) Ibn Massouih (hos Ibn el Beïthar) skriver, at Euphorbium fjærner pituita, som sætter sig fast i Leddene, i Lænderne og i Tarmene.

paraliticis: Opløst i Olje til Indgnidning (Avicenna II, II, 232).

sciaticis: Dioscorides (og Constantinus Afric.) anbefaler Euphorbium i aromatisk Opløsning mod Ischias (se ogsaa Avicenna l. c.).

exhibetur: nemlig paa Grund af den skarpe Smag og Giftvirkningen; den blandedes med Honning eller forskellige Kollyrier (Dioscorides). Gav man Euphorbium alene, var en Dosis af 3 Drachmer dødelig efter 3 Dages Forløb paa Grund af Mave og Tarmsaar. Rektifikationen omtales hos Oribas (II 121, 122), og hos Mesuë (f. XXXIX v) anføres en Række Metoder, der støtter sig til de arabiske Forfattere.

EPATORIUM = Agrimonia Eupatoria, L. (Eupatorium vulgare, Matth. Dod.). I Følge Plinius (I, XXV, 6) har Planten faaet Navn efter Kong Mithridates Eupator, der først skal have benyttet den. Andre sætter Navnet i Forbindelse med Plantens Anvendelse mod Leversygdomme. (Galen, Paulus Æginetes). Den omtales hos Harpestreng (S. 33. K. U[1], 36).

calidum est et siccum: calidum in primo, siccum in secundo (Avicenna (II, II, 239), Mesuë (f. XXXIV v), Constantinus Afric. p. 346).

melancholiam intestinorum: Planten rensede for Leverobstruktion (Galen). Confert doloribus hepatis et oppilationibus eius et confortat ipsum et confert duritiei splenis et apostematibus hepatis et apostematibus stomachi. (Avicenna). Dolorem epatis mitigat, duriciam eius solvit, et oppilationem eius aperit (Constantinus Afric.)

febres cronicas: Den gaves her med succus absinthii. Mesuë kalder Eupatorium medicina bona quartane et febribus longi temporis. Constantinus Afric. har med Dioscorides som Kilde curat diuturnas febres, maxime quartanas.

azarebatara = Asara bacchara, Planten Asarum europæum, L.

ESULA = Euphorbia Esula, L., med arabisk Navn Alsebra. Rodbarken anvendtes.

calida est: Hunain har calida in principio II, sicca in fine III, medens Mesuë (f. XL r) regner Esula for varm og tør i Begyndelsen af III Grad. Avicenna (II, II, 666) slutter sig til Hunain, men skriver

om Mælkesaften: Lac vero eius est ultimum in ambobus simul, immo in quarto gradu.

acumen et ponticitatem: In ipso sunt stypticitas et acuitas et disruptio orificorium venarum (Avicenna). I Almindelighed tillagdes dog de nævnte Egenskaber Mælkesaften: lac eius calidus: et est compositum ex substantia ignea acuta et subtili et ex substantia terrea stiptica (Mesuë).

melior est: To Arter fandtes: aliud est magnum habens radices rotundas et grossas, et spissi corticis, et densi et ponderosi. Et aliud est parvum habens radices subtiles et est tenuis corticis (Mesuë). Avicenna (l. c.) skriver: Illud quod melius est, est leve, ad rubedinem declinans, sicut cutis involuta, subtilem habens corticem, et illud quod est cum duabus cannis et est levis carnis et grossum parve rubedinis et durum et quod est ut filum est malum et persicum est malum et non oportet ut aliquid de eo administretur.

soluit aquam citrinam: Solutione educit flegma vehementer et aquam citrinam et humores melancholicos, et materias a iuncturis, et confert doloribus earum. Et est ex medicinis magnis ad hydropisin. Verum tamen nocet epati et desiccat corpus utentis ipso. (Mesuë).

lac eius: Mesuë skriver om Esula: Et consumit sperma, lac eius hoc vehementius facit, og Avicenna fraraadede indtrængende at anvende Mælkesaften: In lacte vero ipsius non est bonitas et non videtur mihi quod sit in potu dandum.

maliciam: Foruden de ovennævnte skadelige Virkninger paa Hjærtet, Leveren og Maven havde Esula ogsaa den at kunne give blodige Diarrhoeer (excoriat viscera, Mesuë). Midlet rektificeredes derfor ved Tilsætning af medicamina cordialia, hepatica og stomachica.

infundat: Den angivne Methode synes at stamme fra Rufus. Avicenna angiver en lidt ændret Fremgangsmaade: Infunditur non contritum in lacte recenter mulcto, die et nocte, et renovatur illud multoties, et illud est ex eis, qud debilitant ipsum et destruunt operationem eius in humoribus malis.

in umbra: Reglerne for hvilke Droger, der skulde tørres i Solen og hvilke i Skyggen, findes i *Saladini de Esculo* compendium

aromatariorum. Urter og fine Rødder med tynd Bark tørredes i Skyggen, Frø og store, grove Rødder i Solen.

da cum: den for stærkt afførende Virkning mindskede man ved at tilføje Tragant, Gummi, Bdellium og lignende.

in aquam solatri: de nævnte Opløsninger virkede som refrigerantia (Mesuë).

trociscos: Infundatur in succo endiviæ et foeniculi et solatri tribus diebus, deinde exiccetur et fiant inde trocisci cum modico salis indi, turbit et myrabolanis aut aloes et erit fortis iuvamenti (Avicenna).

ponderis ℥ 1: Pondus ℥ II de ea interficit (Avicenna).

FUMUS TERRE = Fumaria officinalis, L. Navnet stammer fra, at Øjnene fyldes med Taarer, som ved Røg, naar Plantens Saft dryppes i dem. Grækernes Navn for Planten var capnos eller capnios. Den omtales hos Harpestreng (S. 82, K. U^2, 22).

frigidus est et siccus: frigidus in primo, siccus in secundo (Avic. II. II. 275).

calorem a stomacho: Plebeius quidam ea uti solebat ad stomachum roborandum unaque ventrem lubricandum (Galen, De simpl. med. fac., VII, Kuhn XII p. 9). Desiccat et confert stomacho quia in eo est stipticitas non modico et in eo non est de caliditate magna quantitas manifesta sed siccitas eius est in secundo. (Rhazes II, 448). Confortat stomachum et aperit oppilationes hepatis (Avicenna; se ogsaa Constantinus Afric. p. 351).

prurigini et scabiei: Bibitur ad pruritum et scabiem (Avicenna II, II, 275). Som Hudmiddel anvender Constantinus Afric. den raa Saft; en vandig Maceration af Planten anvendtes mod Lus og Tinea, og mod Fnat anvendtes Jordrøg dels i Badevand med tilsat Hennah, dels sammen med Tamarinde.

humoribus venenosis et adustis: educit choleram et humores adustos et virtus eius extenditur ad venas et mundificat sanguinem et clarificat ipsum. (Mesuë f. XXXIV^v.). Purificat sanguinem (Avicenna). Choleram ustam purgat, sanguinem clarificat, maxime si cum mirobalanis mixtus fuerit. (Constantinus Afric. l. c.).

libra: Avicenna: potus eius sit a pondere ʒ X usque ad lib. 5 et usque ad duas tertias lib. cum zuccaro et de eo, qui siccus est cum medicinis in decoctione usque ad ʒ X et de trito sicut est, a tribus usque ad VII. Mesuës Doser er næsten de samme. Ibn Massouih angiver derimod, at Dekoktets Dosis er 5—6 Drakmer; i Substans gives 3—7 Dr. med den samme Mængde Myrobalanus citr. Dosis af den raa ukogte Saft er 4—8 Unzer med 7—8 Unzer Myrobalan og 10 Dr. hvidt Sukker.

GRANATA. Granatæblet, Frugten af Punica Granatum, L. kendes fra Bibelen og afbildes ofte paa assyriske Skulpturer. Træet hørte hjemme i Nordvest-Indien, Persien, Palæstina og Lilleasien, men bragtes tidligt til Syditalien, og i det 3. Aarhundrede efter Christus forekom det almindeligt der. Dioscorides skelner — ligesom Oribas, II 681 — mellem to Slags (sødt og surt Granatæble), men bemærker, at begge er gavnlige for Maven. Han tilskriver dem dog en lidt forskellig Virkning. Araberne kender ogsaa to Arter, men mente, at Kærnerne af Granatum muzum (den bittersøde) var skadelige for Maven. De to Frugter havde ogsaa forskellig Kvalitet. Avicenna (II, II, 313) siger: illud quod est dulce est frigidum ad primum et humidum in ipso et acetosum est frigidum et siccum in secundo. Den antike Medicin anvendte dels Skallen af Frugten, dels Barken af Roden som Droge. Den første, som Henricus de Dacia ogsaa anvender, benyttedes paa Grund af den adstringerende Evne, og fordi den virkede afførende. Rodbarken anvendtes mod Bændelorm. Hortus sanitatis tilskriver Skallen og Blomsten samme Virkning. Oribas regner Saften for svagest, men Kærnerne for stærkere og Skallen af Frugten for stærkest. Blomsterne svarer til denne sidste i Virkning.

laxat coleram rubeam: Acetosum reprimit choleram et prohibet cursum superfluitatum ad viscera et proprie vinum eius et in omnibus speciebus eius ita ut etiam in acetoso sit abtersio cum stypticitate ..... Granatum muzum confert inflammationi stomachi. Et dulce est conveniens stomacho propter illud, quod est in ipso de stypticitate subtili. (Avicenna l. c.).

caloris febrilis: Granatum muzum confert febribus acutis et inflammationi stomachi, sed dulce multoties nocet acutas habentibus febres (Avicenna).

HERMODACTYLI. Nu til Dags er det neppe muligt, at angive fra hvilken Plante de Løg stammede, som under Navn af Hermodactylus nød saa stor Anseelse i Oldtiden. De udførtes fra Levanten til Middelhavslandene, i hvilke de fik et nyt Hjemsted. De Løg, der herfra udførtes til det øvrige Europa, har sikkert været af forskellige Arter, men lidt efter lidt gik Hermodactylus over til at betegne Løgene af Colchicum variegatum, L., der netop har hjemme paa de angivne Steder. Navnet betyder Hermes' Fingre, en Betegnelse, der begrundes ved Løgets Form af et Fingerled. Hermodactylus, som omtales hos Alexander fra Tralles (525—605) og Paulus fra Ægina, anvendtes tidligt som et purgerende Middel med skadelig Indvirkning paa Maven. Colchicum frygtedes som skadelig af den antike Tids Læger. Dioscorides omtaler en Colchicum, som almindeligt anses for at være C. autumnale, medens hans Ephemeron sandsynligvis har været en Convallaria. Forskellige Forfattere anser Iris tuberosa for at have været Hermodactylus.

calidi sunt: calidus est et siccus proveniens ad secundum (Avicenna II, II, 343); Mesuë har ogsaa calidus et siccus in principio secundi; men Constantinus Afric. (379) calidi et sicci in tertio gradu.

de iuncturis: Mesuë: solutione educit phlegma grossum a juncturis proprie. Et est medicina artetice magna et podagre sumptus. Avicenna: confert podagræ et sedat dolorem statim more emplastri superpositus. Constantinus Afric.: Dolorum arteticorum et podagricorum et ischiaticorum curat.

Laudabiliores: I Følge Mesuë, Avicenna og andre arabiske Forfattere var Hermodactylus dels rød, dels hvid, dels sort. Af disse regnedes den røde og den sorte for skadelige. Fordringerne til Kvaliteten er som hos Henricus de Dacia. Avicenna (II, II, 343): Melius est albus exterius et exterius durus ad frangendum. Mesuë forlanger ogsaa, at den skal være grossus.

ypocras: Hermodactyli omtales ikke hos Hippokrates, heller ikke under Navnets andre Former, og der findes i Bøgerne om

Epidemierne intet, der ligner det anførte Sted. Se følgende Note under Mesuë.

nocent stomacho: Den skadelige Indflydelse paa Maven nævnes jævnlig. Avicenna har: est malus stomacho debilitans eum, et rubeus et niger retinent medicinas solutivas in stomacho et attrahent nocumentum maximum. Mesuë: Inimicatur stomacho aggregans in ipso superfluitates plurimas et generans in eo ventositates grossas: et tollitur hoc nocumentum ab eo in permiscendo cum eo ciminum et masticam et zinziber. Constantinus Afric. (379): cum sua etiam proprietate grossorum et viscosorum humorum dissolutivi sunt, sed tamen molestativi, quia angustiam et dolorem stomachi generant.

pinguedini corvino: Ravnefedt omtales ikke, hverken i den antike eller den middelalderlige Lægekunst. Det er da rimeligt at antage, at der foreligger en Skrivefejl for cervinum, hvad der ogsaa finder sin Bekræftelse ved, at Hjortefedt anbefales af Petrus Hispanus som maverensende Middel, og at han mod Lever-, Milt- og Tarmlidelser anvender forskellige andre organiske Midler stammende fra Hjorten.

KEBULI (arab.-pers. Kabouli) er Frugterne af Myrobalanus (Terminalia) Chebula, Gärtn. I Navnet skal ligge en Hentydning til Kabul, Afghanistans Hovedstad, fra hvis Omegn Drogen mentes at komme. Dette stadfæstes af Ishāk ibn Ambān (hos Ibn el Beïthar), der beskriver den som sort, fed og af bedre Smag end de andre Myrobalaner. Constantinus Afric. angiver en indisk Ø, Cebula, som Hjemsted.

frigidi et sicci: Flere af de arabiske Forfattere angiver første Grad. Mesuë har kold i første Grad, tør i anden, Avicenna (II, II, 449) ogsaa.

choleram nigram: Constantinus Afric. har det samme, og Kebuli regnedes almindeligt som udrensende de skadelige Vædsker i Legemet og navnlig den sorte Galde. Ibn Semdjoun (hos Ibn el Beïthar) bestred dog dette, da den sorte Galde var kold og tør, hvad Kebuli ogsaa var. De kunde derfor ikke indvirke paa hinanden. Efter Rhazes virker de kun lidt paa cholera nigra. Avicenna har om Myrobalanerne, at omnes extinguunt choleram et conferunt ei.

comprimendo: Rhazes, Avicenna og Constantinus Afric. m. fl. omtaler den udtørrende Virkning. Derved kom en Sammensnærpning i Stand.

coleram rubeam: Kebulini viscosi sunt, laxant coleram rubeam.

debilius: En Sammenligning mellem de forskellige Myrobalaner findes hos Avicenna (II, II, 449).

decoctione: Sammensætningen findes angivet af Hobeïch. (Prunus, Jujuba og Sebesten).

MIRABOLANI, græsk *μυροβάλανος*, hvorfor hellere Myrobalani. Man kendte fem Slags: 1. Myrobalani emblici (embrici), Indernes amalaka eller amala, Arabernes amledj (emleg). Den anvendte Droge var Frugten af Phyllanthus Emblica, en Euphorbiacé. 2. Myrob. bellirici, arabisk beliledj, belileg, Frugten af Terminalia Bellica (bellirica), Roxb. 3. Myrob. chebuli, Frugten af Terminalia chebula, Retz. 4. Myrob. indi (nigri, Damasonii), som var de umodne Frugter af foregaaende. 5. Myrob. citrini (lutei) af Terminalia citrina, Roxb., kommende fra Goa og værende de mest benyttede. Navnet hentydede til den stærkt gule Farve, som de friske havde. Tørredes de, blev de mørkere, rødgule. Avicenna (II, II 449) har en noget anden Fremstilling: Eorum alii sunt citrini immaturi, et alii sunt nigri Indi et sunt illi, qui ultimi sunt in maturitate et sunt pinguiores et alii sunt kebuli, qui sunt maiores omnium et alii sunt sinii, qui sunt minuti et leviores.

Hvorledes det egentlig forholder sig med de forskellige Myrobalanarter, var tidligt Genstand for megen Diskussion. Nogle Forfattere mente, at de alle kom fra samme Træ, og at citrini skulde være de umodne Frugter, indi de modne. Andre, at citrini høstedes først, chebuli i anden Høst, idet Træet bar to Gange. Endelig mente nogle, at hver Art stammede fra sit Træ.

frigidi et sicci: Avicenna har gældende for alle Myrobalaner frigidi in primo, sicci in secundo.

laxant: citrini solvunt choleram et parum phlegmatis (Avic.) Myrob. citr. cum proprietate ipsorum confortant stomacum et inducunt superfluitates grossas. (Rhazes, 476, 825). Den purgerende Virkning skyldtes Indholdet af Gummi (Costa ben Luca hos Rhazes).

constringendo: Avicenna omtaler kun denne Egenskab hos Chebuli og Indi, men den omtales ogsaa for citrini's Vedkommende hos andre arabiske Forfattere (Massih, Masserdjouih hos Ibn el Beïthar).

in aqua fricentur: Fremstillingsmaaden var i Almindelighed den, at Drogen lagdes i Vand til Udtræk, som man senere drak. Constantinus Afric. (345): si in calida aqua infundantur, et aqua potabitur erit fortiter laxativa. Si autem ad ignem coquantur, erit aqua in qua coquantur debilius laxativa. Ignis enim tollit gummositatem. Costa ben Luca har det samme.

MIRABOLANI INDI eller nigri, se forrige Afsnit.

laxant coleram nigram: Et nigri solvunt melancholiam et conferunt hemorrhoidibus (Avicenna II, II 449).

virtus indorum: Indi sunt minoris frigiditatis quam Kebuli (Avic.).

solvunt enim stomacho: Indi frixi cum oleo stringunt (Avic.).

POLYPODIUM er Polypodium vulgare, L. eller quercinum, som den ogsaa kaldes, idet den hyppigt vokser paa Egetræer, hvad man antog gjorde den kraftigere end andet Steds fundne Polypodier. Man sammenlignede Rodarrene med Blæksprutternes Sugekopper, deraf Navnet. (Diosc. Plin. I. XXVI, c. VIII). Det arabiske Navn er bulubudiun eller besbaig (besbag), som endnu anvendes i Marokko.

calidum: Avicenna (II, II, 535) har calidum in secundo, siccum in tertio, ultimum in exiccatione. Mesuë, Constantinus Afric. (368) og flere andre har calidum in III, siccum in II.

melancoliam: Solvendo educit melancholiam sine punctione et solvit phlegma et chymum aquosam (Avic.). Solutione educit choleram nigram cum facilitate et phlegma grossum et mucilaginosum et materias iuncturarum et confert colice secundum omnem modum administrationis eius (Mesuë). Drogen gaves ene, med Sukker eller blandet i Dekokter og Elektuarier; af Smagshensyn ogsaa som Pulver blandet i Maden.

melius: Melius ex eo est, quod est grossum sicut anularis, declinans ad viriditatem et citrinitatem, solidum recens, in quo est amaritudo occulta et bonus sapor cum ponticitate et in eius sapore est sapor gariophyl. (Avicenna). Mesuë forlanger, at den skal være knudret. Hans Farveangivelser er forskellige fra Avicennas.

viride: Dioscorides omtaler den grønne Farve, der kommer frem, naar Drogen skrabes.

cum datur debet teri: Gav man Drogen sammen med et Dekokt eller i Vin, behøvedes intet Korrigens. Man rev den og blandede den i.

epithimi: Denne Forbindelse gaves særlig ved Lever- og Milt-sygdomme. Forøvrigt mentes Epithymus at have de samme men svagere Virkninger som Polypodium. De kunde derfor delvis erstatte hinanden.

exizacria: læs oxysaccharo. Sukker menes at være fundet af Inderne. Raffineringen skyldes Perserne. Araberne bragte Sukkeret til Landene omkring Middelhavet. Det kom 996 til Venedig, men først Korstogene, som indlededes 100 Aar senere, gjorde Stoffet almindeligt. Plinius (I, XII c. VIII) kendte Sukkeret, som „ad medicinæ tantum usus". Oxysacchara synes at høre hjemme i den arabiske Medicin. Rhazes bruger Oxymel og Oxysaccharum i Flæng, og disse fremstilledes ved at behandle henholdsvis Honning og Sukker med Eddike.

cum brodio caulium uel galli veteris: Man dækkede Smagen ved at give Polypodium i Hønsekødsuppe eller andre Afkog, derefter tilsattes andre Medikamenter (Fennikel, Ingefær o. a.) (Dioscorides, Avicenna, Mesuë). Plinius siger, at Polypodium besværer Maven, og af og til kommer den Tanke frem hos Araberne, at Drogen var giftig.

REUBARBARUM. Hos Dioscorides (III, 2) anføres at Planten Rha, som andre kalder Rheon eller Rhian men Romerne Rhaponticum, vokser i Egnene hinsides Bosporus, og han giver en Beskrivelse af denne Plante, som Plinius (I, XXVII, XII) ogsaa omtaler paa næsten samme Maade. Han kalder Planten Rhacoma. Rha er Floden Wolga, paa hvis Bredder Planten fandtes i Landet hinsides Pontus, der, hvor Barbarerne boede. (Rhaponticum, Rhabarbarum). Den Plante, det her drejede sig om, var Rheum Rhaponticum, L. (Polygonaceæ). I Følge Berendes lærte man paa Mesuës Tid (der nævnes ikke, om det var Mesuë den ældre (780—875) eller den yngre (11 Aarh.)), da Arabernes Handel var i sin Blomstring, en

fra Landene ved Kina stammende, stærkt afførende Rod at kende, og man beholdt i Begyndelsen begge Navnene som værende af samme Betydning. Da det i det 11. Aarhundrede blev bekendt, at Kina var Hjemstedet for den ægte Rhabarber (Rheum palmatum, Rheum undulatum, L., Rheum officinale Baill.), fik denne af de græske Forfattere (Stephanos, Magnetes, Nicolaus Myrepsos) Navnet Rhabarber.

Arabernes Anskuelser om Drogen lærer man at kende i Ibn Djomaïs Traktat om Rhabarber, der omtales udførligt hos Ibn el Beïthar. Man brugte Navnet om fire forskellige Slags, af hvilke tre var ægte Rhabarbere, idet de var ens i Henseende til ydre Kendetegn og havde samme Virkning og Egenskaber. Den fjerde Slags var fuldstændig forskellig fra disse tre. Af de ægte Rhabarbere var de to kendte under Navn af gamle Rhabarbere i Modsætning til den tredje, den ny. Af de gamle Rabarbere kaldtes den ene Rhabarber fra Kina, den anden Rhabarber fra Zendj. Ny Rhabarber kaldtes tyrkisk eller persisk Rhabarber. Den fjerde stammede fra Syrien.

Navnet gammel Rhabarber omfattede altsaa to Former. Den ene omtales af Dioscorides (III) og af Galen i Bog VIII i De simpl. med. facult. (Kühn XII p. 112). Den falder sammen med Ibn Djomaï's Rhabarber. Den anden Sort omtales af Galen i De antidotis (Kühn XIV, 75), men Ibn Djomaï har ikke set den i paalidelig Form.

calidum et est humidum: Man var ikke enig om Drogens Natur. Avicenna (II, II 578) omtaler den ikke. Oribas (II, 495, 496, 679) skriver, at den indeholder noget koldt og varmt. Constantinus Afric. har calidum est siccum in secundo gradu, hvad Mesuë ogsaa har. Galen (VIII): habet enim quiddam terrestre frigidum, ceu indicio est adstrictio: et adiuncta est quædam caliditas, siquidem si plusculum mandatur, subacre conspicitur.

cassia fistula: Mesuë (f. XXXIII^{v} Spalte 2) omtaler Anvendelsen af de to Droger samtidig.

manna et tamarindi: Dosis formindskes, da Tilsætningerne ogsaa er afførende.

colice: Efter Ibn Djomaï var Kolikerne foraarsagede ved Fækalophobninger, Pituita eller Tarmluft. Est conferens hepati et stoma-

cho et debilitati amborum et doloribus eorum et doloribus intrinsecis et singultui et rupturæ et extenuat splenem (Avicenna). Dioscorides anbefaler den til Anvendelse ved Oppustethed, Milt- og Leversygdomme, Mavekneb og Dysenteri; Rhazes mod apostema splenis et epatis, ad tetanum hypocondrium, ad ulcus intestinorum, ad fluxus ventris diuturnum.

epar: se ovenstaaende Note.

apostemata: Se Noten colice under Rhazes. Ved apostema forstaas Byld, men tillige Intumescenser af forskellig Art. Mesuë har apostemata virgæ for Condylomata. Albucasis har Pustulae ani = Analapostem = aldea alcohi = condylomata in ano, Tumores hæmorrhoidales. Betydningen af apostemata in visceribus er tvivlsom.

REUPONTICUM, se Indledningen til Reubarbarum.

SCAMIA ERIS, læs scoria eris, Kobberhammerskæl. Ved scoria eller bactitura forstod man de Skæl, der hamredes af forskellige Metaller, Sølv, Jærn, Tin og Kobber, naar de smededes. De benyttedes mest som udtørrende Midler til Saar og som Ætsmidler. Dioscorides regnede Skællene af cyprisk Kobber for de bedste, medens de, der stammede fra aes album (Messing) var daarlige, fine og svage. Araberne havde ikke helt de samme Anskuelser. El Ghafeky (hos Ibn el Beïthar) regner ogsaa den rødgule cypriske for bedst, men har tillige en rent rød og og en sortrød Form, der ikke anvendes. Scoria ferri regnedes fra Galens Tid for stærkest virkende.

De arabiske Læger vidste, at Kobberet kunde give Forgiftninger; derfor fraraadede de at tilberede sure, sukkerholdige eller fede Ting i Kobberkar, og der nævnes Sygdomme (Elephantiasis, Kræft, Lever- og Miltsygdomme), som man kunde faa ved at drikke af Kobberkar. Scoria aeris stod scoria ferri nær. Disses Virkning var (Avicenna II, II 231) at styrke Maven og at udtørre den for overflødig Vædske.

laxare flegmam et aquam: Avicenna har: solvit aquam citrinam quando bibitur cum hydromelle et si ex ea liniatur palatum, excitat

vomitum. Scoria gaves sammen med Honning eller, i Form af Piller, indbagt i Mel. (Dioscorides).

hic: læs hunc.

est: en eller flere Linjer er faldet ud. Mulig kan Stedet kompletteres ved: Aes aliud est rubeum ad citrinitatem declinans .... quod est melius et aliud est rubeum clarum et alium rubeum ad nigredinem declinans et est genus aeris, quod dicitur talacon (Avicenna).

SEMEN URTICE. Galen (Kühn XI, 817) omtaler kun en Nelde, Acaleph, Urtica, Dioscorides to, men Araberne kendte tre Arter. El Ghafeky (hos Ibn el Beïthar) anfører saaledes: 1. En Nelde med linsestore og linseformede, grønne, skinnende og haarde Frøkorn, runde Blomsterstande og meget lange, usynlige, løstsiddende Brændhaar (Urtica pillulifera, L.), 2. Den største Art, der har rødlig Stængel, og hvis Frø er af Størrelse som et Sennepskorn, og er blaahvidt og affladet (Urtica dioica, L.), 3. En lille fin Nelde med meget smaa Frø (Urtica urens, L.). Identificeringen af disse Nelder er sikkert uvis, og de foreliggende Tolkninger (Berendes, Sprengel) falder ikke sammen. Plinius kender Nelden, og Harpestreng omtaler den ogsaa (S. 7. K. U[1], 76). Frøene gaves almindeligt i Vin som ekspektorerende og diuretisk Middel. Som hurtigt virkende Afføringsmiddel gaves de i Suppositorier. Som tonusforøgende Middel brugtes de knuste Frø blandede med Honning til Indgnidning af penis. Bladene regnedes af Galen for kraftigere end Frøene.

calidum est: Urtica et semen eius sunt calida in principio tertii et sicca in secundo, sed semen est minoris siccitatis quam ipsa (Avicenna II, II, 714).

solvit flegma: semen eius purgat flegma viscosum (Rhazes II, I, 21). I Følge Avicenna (II, II, 714) renser Nelde Brystet, naar den drikkes med Bygvand, og naar Bladene koges i Bygvand fjærner de humores grossos fra Brystet. Frøene er dog stærkere virkende og hjælper mod Asthma, Kortaandethed og Pleuresi. I Suppositorier virkede Urtica afførende, Galen angiver, at den er svagt afførende: Ventrem autem modice subducit ipsa dumtaxat abstersione ac veluti titillatione, non purgatione. I De aliment. facult. (II, c. 54) skriver

han, at Urtica ikke bør anvendes som Næringsmiddel, men at den er god som Medikament, da den virker afførende. Det samme har Oribas (I, 81).

SENE: Sennas arabiske Navn er Abalzemer. Drogen faas af flere forskellige Cassiaarter (obovata, Colladon, lenitiva, Bischoff og angustifolia, Vahl); den findes under to Former, dels foliola, dels folliculi, der begge tidligere importeredes fra Alexandria og Tripolis. De middelalderlige arabiske Læger kendte begge Former, men de foretrak at anvende Bladene. Frugten vides at være kendt i Europa i det ottende Aarhundrede, medens Bladene først indførtes i det ellevte. Senna importeredes dels som Senné Oriental eller Senné de Levant, dels som italiensk eller florentinsk Senna og den forefandtes hos Købmændene i tre Kvaliteter: 1. Senné de Seyde eller Senné de la palte, dels opkaldt efter Dyrkningsstedet dels efter en Afgift (palte), som betaltes til Sultanen for Udførselstilladelsen, 2. alexandrinsk eller tripolitansk Senna, 3. den ringeste Sort, Senna fra Mokka.

calida: calidum est in principio secundi, siccum in primo, folia sunt in primo calida (Mesuë).

laxat: Solutione educit cum facilitate melancholiam et choleram adustam; et mundificat cerebrum, cor et epar et splenem, et membra sensuum et pulmonem et confert egritudinibus eorum, et aperit oppilationes viscerum (Mesuë). Omeiya (hos Ibn el Beïthar) omtaler, at Senna virker i Dybden paa Organerne.

utile est: Mesuë omtaler ikke Virkningen ved Gigt, hvad derimod Omeiya gør.

Rasis: Senna omtales hos Serapion den ældre (IX. Aarh.), men synes ikke at være nævnet hverken hos Rhazes eller hos Avicenna.

valet scabiei: Ishak ibn Honeïn citerer Paulus, som anvender Senna mod Revner i Hændernes Hud, Haaraffald, Lus, Fnat og Furunkler.

olei amigdalarum: Mesuë angiver flere Rektifikationsmetoder, som anvendtes fordi man mente, at Drogen skadede Maven samtidig med, at den styrkede Hjærtet.

TURBIT. Navnet stammer fra arabisk-persisk Turbed-tirbid. Den anvendte Droge var Roden af Ipomæa Turpethum, R. Brown, en Plante, hvis Hjemsted er Ostindien og Polynesien. Den omtales hos arabiske Forfattere som kommende fra Irak og Khorassan. Mesuë omtaler en vildtvoksende og en dyrket Art, og at den forefindes som hvid, gul og sort. Constantinus Afric. (366) kender ikke den sorte Art og angiver Syrien og Arabien som Hjemsted.

calidum: Mesuë har tredje Grad, andre arabiske Forfattere anden.

purgat flegma: Solutione educit phlegma plurimum et solvit aliquid ex humoribus adustis parumper. (Avicenna II, II, 701). Solutione educit humores phlegmaticos grossos et viscosos et a remotis juncturis proprie. Et ipsum quidem mundificat stomachum et expellit ab eo superfluitates adherentes in villis eius (Mesuë). Phlegma et frigidos chymos atque omnes viscosos humores purgat. (Constantinus Afric. 366).

laudabilius est: Melius est album, visibiliter et contritum, habens foramina, quæ sunt sicut cannæ subtilis foramina et planum, velociter frangibile et non grossum (Avicenna). Mesuë, Ibn Massouih og Hobeïch slutter sig til Avicenna. Den gule og den sorte Turbith brugtes ikke.

asuthi: Asuth var hos Ægypterne Navnet paa en Plante, der af Grækerne kaldtes arnoglossus og af Romerne plantago (Apulejus Herb. 1.).

vetus cognoscitur: De omtalte Huller maa ikke forveksles med de ovenfor beskrevne fine Porer. Der var megen Tvivl om, hvorledes de store Huller opstod. Aboul-Abbās en Nebātz (hos Ibn el Beïthar) mente, at de skyldtes Transporten over Havet, idet Drogen, der førtes over Land, var velbeholden. Liber experienc. (hos Ibn el Beïthar) anfører, at Hullerne skyldtes Orme og Larver, og at den ormstrukne Droge var skadelig og ikke virkede afførende.

rectificatione: Da Turbith virkede svagt og langsomt og ofte gav Kvalme, rektificeredes den. Mesuë anfører tre forskellige Metoder dertil.

rade corticem: Fremgangsmaaden beskrives af Avicenna og er den først anførte hos Mesuë.

antidotis: Den gaves med Ingefær eller Mastix.

ne forte adhereat: sammenlign Noten *frangatur* p. 63. Hobeïch har ordret det samme.

oleo roseo aut amigdalarum: Araberne gav almindeligt Turbith sammen med Mandelolje. Metoden synes indført af Rhazes og omtales hos Avicenna og flere andre.

VIOLA: Planten, der her er Tale om, er Viola odorata, L. Efter Dioscorides hed den ogsaa den purpurfarvede Ion, Dasypodion, Priapeion, den vilde Ion eller Kybelion; Romerne kaldte den Sitialis, Muraria eller Viola purpurea. Det arabiske Navn er Benefsig. Man tillagde Blomsten en svag afførende Virkning, Frøene en stærkere.

frigide: Frigida est et humida in primo et dicunt quidam quod est calida in primo, sed in frigiditate foliorum eius non est dubitatio (Avicenna II, II, 715). Massih (hos Ibn el Beïthar) har kold i første Grad og fugtig i anden, Constantinnus Afric. frigida in fine primi gradus, humida in initio secundi. Tvivlen om Drogens Natur ses tydeligt hos Mesuë (f. XXXIIII[r]).

purgant coleram rubeam: De arabiske Læger angiver almindeligt, at Viol fjærnede humores biliares fra Maven. Solutione educunt choleram et alterant excessus eius (Mesuë). Choleram rubeam de stomacho et intestinis purgat, calorem eorum mitigat (Constantinus Afric. 344).

turbit: Viola anvendtes til kølende Omslag. Indvendig, hvor den brugtes dels som laxerende Middel dels som urindrivende, regnedes den for at være et svagt virkende Middel, der hyppigst gaves sammen med andre Stoffer eller med Dekokter af Blommer, Tamarinder, Mirobalan eller Jordrøg. Den anvendtes ogsaa hyppigt i sukkerholdige Opløsninger, Syrup eller Sukkervand.

NOTANDUM QUOD OMNIS MEDICINA FORTIS: Reglen er analog med, hvad der gjaldt for Levnetsmidlerne, som ogsaa gaves i større Mængde i kolde Egne og ved Vintertid. Copho (f. CCCXV[r]) omtaler Forholdet i Afsnittet de consideratione loci: Locus etiam consyderandus, in quo debet dari medicina, an sit calidus, ut in estate propter

calorem solis; an sit nimis frigidus sicut frigiditate hyemis vel regionis. Sammenlign ogsaa Afsnittet de multa et pauca materia.

medicina laxativa fortis: Copho har øjensynlig (i De arte medendi, Afsnittet de diversitate etatum) det Sted, til hvilket Teksten her støtter sig. Det lyder: Senibus autem et pueris non damus dissolutivam sed solutivam medicinam nisi necessitas egritudinis cogat, nec damus fortes medicinas sed leves. Cum enim corpora senum sint debilia et dissoluta, si daremus fortes medicinas et dissolutiuas, magis dissoluerentur et debilitarentur. Similiter vero nec pueris; quia cum humiditas puerorum sit multa et levis, si daretur dissolutiua et fortis medicina, cito consumeretur eorum humiditas . . . Item nec pueros nec senes purgamus in estate, propter resolutionem humorum eorum qui veniunt ex calore, ne scilicet nimia ex medicina sequatur solutio, qvidem si necessitas urgeat. I Kapitlet de diversitate regionis in purgatione siger Cophon udtrykkelig: Senes propter frigiditatem complexionis non purgamus. Han støtter sig her til en Aphorisme af Hippokrates, Aestate superiores, hieme, inferiores ventres purgando esse (Littré IV, 503), til hvilken Galen knytter Bemærkningen: Quod anni tempestatibus regionum est analogum calore et frigore distinguentes considerare oportet; ita quoque de ætatibus sentiendum.

in vere: Hipp. Aph. VI, 47 (Littré IV, p. 575).

corpora: Hipp. Aph. II, 9 og VII, 71 (Littré IV, p. 473 og 603).

Item non des: Nam in purgantium medicamentorum permixtione dissidium oritur, haud quum eorum aliud quidem bilem, si contigerit, aliud vero pituitam evacuat, nam eodem tempore utraque vacuari potest, sed quum aliud quidem quamprimum, aliud vero longe a propinatione purgationem movere natura consveverit (Galen: *ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΤΗΣ ΟΞΣΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ*, II, cap. 11, Kühn XV, p. 537).

hora debita: Hver humor regerede i seks Timer: Sanguis enim dominatur ab hora nona noctis usque ad tertiam horam diei. Cholera ab hora tertia diei, usque ad horam nonam diei. Melancholia vero ab hora nona diei, usque ad tertiam noctis dominatur. Phlegma a tertia hora noctis usque ad nonam horam noctis. Quod si fuerit estas, et volueris purgare per vomitum choleram, debes dare vomitiuúm parum ante horam diei, ut cum faciat moram in stomacho

in horis cholere operetur, et purget choleram. Eisdem horis debes dare medicinam, si volueris purgare melancholiam per inferiora. Si ergo volueris purgare melancholiam, debes dare medicinam ante horam nonam, ut in horis melancholie operetur medicina, et educat eam. Si vero volueris phlegma purgare, dormiat patiens per tres horas noctis, vel quatuor, et tunc ante mediam noctem detur medicina, nec post dormiat. Si sanguinem volueris purgare, mane minuas, nisi senex fuerit, vel egritudo, vel aliud repugnet. Quidem si in alijs horis purgaueris humorem, quandoque magis nocet quam conferat, quam humor qui tunc dominatur expellitur, et non ille qui est purgandus. (Copho: De arte medendi, Kap. de consyderatione diei et noctis in purgatione).

lanam succidam: . . . ac lanam non lotam, quam oesyperon i. e. succidam vocant (Galeni Methodi medendi liber, XIV, Kühn X, 965). Om den medicinske Anvendelse som fordelende (mest ved Kontusioner, Svulster o. l.) se De simpl. med. temp. ac facult. lib. XI, Kühn XII, p. 348 og Galens Kommentar til Hippokrates: De fracturis liber, Kühn XVIII, p. 524.

times: Rursus et hic probe remediorum indicationem ab affectu corporis sumpsit, simulque consideravit vires, non tanquam remediorum usum aliquando indicantes, sed tanquam contraindicantes, interdum autem et prohibentes. Non enim quod aeger validus sit viribus, ob id clysmate est opus, sed clysmatis indicatio ex ventris desumitur affectu. Si vero vires validae fuerint, vacuare concedunt, si imbecillae, prohibent. Sed rursus ad Hippocratis consuetudinem converte animum qui in talibus aliquando de solis viribus mentionem facit, ut in prasecripta dictione interdum autem et aetatem adjicit. Præcipuus siquidem est virium scopus, sed ad eius dignotionem confert etiam aetatis cognitio, cito quidem in pueris laborantibus ob copiam effluvii viribus, in aetate vero florentibus abunde sufficientibus. Caeterum quemadmodum in pueris corporis substantia tum mollis tum humida præcipua exolutionis virium causa efficitur, sic et in regionibus anni tempestatibus res habet. Nam horum calores velociter consestimque vires vacuationis copia solvunt (Hippocratis de acutorum morborum victu liber et Galeni commentarius I, XLIV, Kühn XV, p. 509).

scotomiam: se Practica Bartholomei (Coll. Salernit. IV, p. 374).

mastice: se herom Galen: De simpl. medicament. temperamentis ac facultatibus. VIII, Kühn XII, p. 113. [De resinis] . . . Nam praeterquam quod paucula ei adest astrictio, adeo ut stomachi ventrisque et jecoris imbecillitatibus et phlegmonis conveniat, in super illi inest mordacitate vacans desiccatio. Minimum enim acris est et maxime tenuium partium. Inter alias praefertur terebinthina, manifestam quidem non similiter atque mastiche astrictionem possidens, caeterum adjunctum habens amarorem quendam, per quem magis etiam quam mastiche digerit.

pontica: Ponticus er et „epitheton saporis certi salini respondentis aquæ marinæ et denotat sal cum fæculentia coniunctum" (Castelli). Galen omtaler ikke pontica direkte.

duos dies: Practica Bartholomei har den samme Tidsfrist (l. c. p. 331).

aperi venam: At si est medicina earum que conceduntur: et solutivum non fuerit: sed fecerit angustiam et mordicationem in ventre generabitque estuationem in corpore et in capite dolorem vertiginosum cum scotomia et in oculis tenebrositatem et alices et oscitationes. Festinabimus succurrere eum collyrijs et clysteribus trahentibus eam ad inferiora post administrationem rerum compressivarum deponentium eam: sicut sunt citonia et mastix et similia. Plurima enim talium medicinam ad inferiore cum virtute compellunt: Si autem talia non proderint et accidentia mala multiplicant, et materia levigata fertur sursum, necessaria erit flebotomia tunc, et proprie de basilica: et post illam de saphena. Est enim virtuosa ad hoc. (Mesuë Canones univ. Fol. XXII^{v}).

malicia medicine: Medicinarum ventrem solventium quædam sunt, quarum malignitas magna est, sicut . . . Et quia res istæ malæ sunt, tunc si bibitæ fuerint et mala inde accidentia provenerint, melius erit ut medicina a corpore expellat quanto plus possibile fuerit, vomitu, aut per secessum et medicatur cum theriaca . . . . . . Omnis quoque res, quæ acuitatem frangit glutinatione et lenificatione et unctuositate in qua sit glutinatio ad hoc confert (Avicenna I, IIII, cap. 9).

non dormiat: neque etiam quămdiu medicina operatur, dormiat

nisi voluntas affuerit ut restringatur. (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 74v). I Følge Bartholomeus (p. 332) skulde man sørge for at Patienten ikke sov ind; gjorde han det, skulde man trække ham i Haaret og kalde paa ham. Det man frygtede var Kvælning: Saepius enim suffocationem adducit: humores enim in stomaco retenti et commoti plurimam fumositatem generant, qua fumositate stomacus repletus spiritualia comprimit, unde et suffucatio quam plurimum in sommis fit poris constrictis, et calore interius retento.

non exhibeas cibum: Quod si ipsius stomachus non toleraverit, ne comedat, propter quod stomachus eius est cholericus, et cito effunditus ad ipsum cholera, aut propterea quod a comestione vehementer abstinuit, et famem toleraverit, detur ei parum panis infusi pauco vino super medicinam antequam venter soluatur. (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 74v).

solucionem: Qui autem medicinam bibere voluerit calidæ existens complexionis et debilis compositionis et debilis stomachi, erit ei melius ut eam bibat, postquam prius biberit aliquid, quod sit, sicut aqua hordei aut succus granati, aut ut universaliter dicam, cum stomachus receperit nutriens subtile et leve: sed qui non ita fuerit, erit ei melius ut eam ieiunus bibat (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 74v).

cavendum ne inveniat: Oportet ut illius cibus, cuius soluendus est venter, aut vomitus provocandus, partiatur: ut quod ei in una die sufficiebat, multis comedat vicibus, et ut sunt cibi diversi, et potus etiam diversi. Ex hac nanque dispositione accidit stomacho: ut expellere desideret, quod est in eo superius, aut inferius. Ex cibo autem non diverso, neque super alium cibum ingrediente stomachus est avarus et ipsum forti continet retentione et proprie si fuerit eius quantitas parva. (Avicenna I, IV, cap. 4).

timendum est: Postquam medicina cessaverit cuius signum est quod nullus dolor vel tortio sentiatur in stomacho vel in ventre, detur ius galline vel piscium, vel amigdalarum secundum quod tempus exigit. Datur hoc ut stomachus et intestina mundificentur, si qui de medicina remanserit in eis; post jejunet per horam; tunc detur membrum galline paratum cum cimino, vel dentur pisces, vel ius amigdalarum; et si tempus exigit, detur vinum lymphatum multum, et nec bibat, nec manducet gulose ne febris ephemera sequatur.

Secundo die eat ad balneum, ut caveat sibi a frigore et a labore per tres dies, utatur cibis bonos humores generantibus. (Copho f. CCCXV) Sammenlign ogsaa Afsnittet de febre ex potione data og Practica Bartholomei p. 333.

excoriacionem: Ei autem qui excoriationem timerit intestinorum bolus armentus cum succo granati detur, et oportet ut huiusmodi, vel similia eis quæ diximus administrentur post solutionem ventris (Avicenna, I, IV, cap. 5 p. 75).

qui bibit: Ille quoque, qui medicinam bibat, secunda die est balneum intraturus. Et si ex humoribus ipsius aliquid fuerit relictum, balneum ipsum mundare poterit. Nam si videris, quod balneum sit ei sapidum, et in ipso delectetur, erit hoc signum, quod balneum ipsum ab eo quod relictum est mundificat. Ipsum ergo in eo dimitte, quod sin inveneris, quod in ipso non delectetur immo in eo estuationem patitur, expelle eum. (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 75).

aqua ordei: Hippocrates: *ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ* ed Littré. T. VI, p. 251 § 41.

Non bibat: se Noten *timendum est,* p. 87.

epar: Post solutionem quoque ventris et minutionem multoties in hepate advenit dolor, quem aquæ calidæ potus removet (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 75).

in hyeme: Et iste cui in hyeme necessarium fuerit medicinam bibere, ventum observet meridionalem. Et in estate dixerunt quidam eorum, e converso. (Avicenna I, IV, cap. 5 p. 75). Practica Bartholomei udtaler sig ikke om Vindene, men har: „Detur autem medicina in fine veris vel estatis principio, ut calor diei vitetur". og „Tempore yemis in mane, vel de die ne noctis frigiditas effectum medicine impediat; autumno tempore sicut in vere est eius determinatio danda; in istis temporibus medicina danda est, in aliis autem nequaquam nisi necessitate cogatur." Bartholomeus Anglicus (l. VII, c. LXIX) har: Alia enim medicina exigitur in hyeme, alia in estate, morbi inchoatione, alia in statu, alia in declinatione.

caveat: Om Maanens Indvirkning paa Menneskets Sygdomme, se Bartholomeus Anglicus (VIII, c. XXIX). Vægten regerede den nederste Del af Underlivet, Tarmene og Navlen, Fiskene regerede

Fødderne og var et Foryngelsestegn (amplum dat pectus parvum caput, florentem barbam et pulcram album facit hominem, magni animi, rotundisque oculis. (VIII, c. XXI). Skorpionen regerede Kønsdelene, Nyrerne og Vesica.

sitis: Hos dem, der har taget et evakuerende Medikament og som ikke tørster, fortsætter Evakuationen sig til Tørsten indtræder (Hipp. Aph. IV, 19. ed Littré IV p. 509, sammenlign hermed 3. p. 508). Henricus de Dacias Tekst støtter sig atter her til Avicenna (I, IV, cap. 6 p. 75^{v}): Ex significationibus quibus cognoscitur hora, qua est catharticum constringendum, est sitis. Cum ergo ventris solutio perseveraverit et sitis non acciderit non erit timendum quod superfluitas pervenerit. Verumtamen sitis quandoque accidit etiam non propter multidudinem solutionis ventris, neque propter eius superfluitatem, immo propter causam dispositionis stomachi: quoniam si fuerit calidus, aut siccus, aut utrunque, aut in talibus, quales sunt causæ huiusmodi non est longinquum, quin faciat cito sitim, aut propter causam dispositionis medicinæ, cum fuerit calida pungitiva, aut propter causam materiæ in se ipsa, quoniam cum fuerit calida, sicut cholera, aut in talibus quales sunt causæ huiusmodi, non erit longe, quin festina veniat sitis.

Item si times: Hos Copho (f. CCCXV^{v}) føres Patienten i dette Tilfælde til Badet eller anbringes ved Siden af en stor Ild; han indgnides over Lænderne og paa Underlivet med varme Salver, og den varme Teglsten anbringes paa hans Mave, „ut calor naturalis confortet et virtus medicine excicetur". Johannes de St. Amando (f. CCLXX^{v}) henfører denne Behandling til Avicenna.

Si autem: Det Sted hos Galen, til hvilket Forfatteren hentyder er De simpl. med. temp. ac fac., III, cap. 28, (Kühn XI p. 617) men der er dog ingen Tvivl om, at Teksten støtter sig til Avicenna (I, IV, cap. 7, p. 75^{v}): Solutio ventris superfluit, aut propter venarum debilitatem, aut propter orificiorum ipsarum amplitudinem, aut propterea quod pharmacia earum pungit orificia aut proptera quod ex ea complexionis malitia corpori acquisita fuerit, aut ex eo quod currit cursu eius. Cum ergo ventris purgatio superfluit liga extrema superius et inferius, incipiens ab ascellis et inguinibus descendendo ab eis ambobus et in potu parum Theriacæ aut Philonii tribue, et

si poteris, fac ipsum sudare in balneo, aut vapore aquæ calidæ, sub pannis suis, capite exterius tracto, cumque multum sudaverit constrictiva ad potandum da ei et fricetur.

Philonum: kaldet majus i Modsætning til persicum brugtes mod Hoste, Peripneumoni, Blodspytning og ved en Mængde Underlivstilfælde (Brækning, Lever- og Miltsygdomme, Nyre- og Blæretilfælde). Sammensætningen er angivet i Antidotarium Nicolai.

constrictiva: af de her anførte har Avicenna kun et Myrtepræparat (Aqua myrtorum).

cicominum: læs ciminum; maaske bør der dog læses cucumer, som finder hyppig Anvendelse i Practica Bartholomei.

diacodicen: Diacodion, af *διά* = med og *χωδία* eller *χώδυον* Frugten af Valmue.

seruetur a frigido vento: Om Vindenes Indflydelse se Hippokrates: *ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΤΗΣ*, II, 38 (Littré 6, 531).

si zincopizat: Contra sincopin si non bene purgato supervenerit, move sincopizantem per capillos vel per barbam et nares, et sparge super faciem aquam, sequens vero solutio solvit. (Practica Barth. p. 332).

MEDICINA VOMICA . . . . *in attractione humorum:* hele dette Stykke har Berøringspunkter fælles med eller er en Omarbejdning af Avicenna (I. IV, p. 74. D.): Et debes scire quod humorum attractio quæ fit potu medicinarum solventium ventrem aut vomitum facientium, non est nisi per vias per quas expulsi fuerunt, donec ad intestina perveniant, et ilic natura movetur ad hoc, ut eos expellat extra. Et raro quidem accidit, ut ipsi humores cum ventris solutivum bibitur, ad stomachum as cendant et si ascenderint, ad vomitum declinabunt et ipsi quidem non ascendunt ad stomachum propter duas causas. Una quarum est, quoniam medicina ventris solutiva velociter penetrat ad intestina. Et altera est, quoniam cum medicina ventris, solutiva bibitur, natura properat ad hoc ut ipsos humores ex venis mesaraicis ad inferiora expellat et non ad superiora, quoniam hoc propinquius est et facilius et quia illud quod est post eos etiam ipsos comprimit. Et hoc quidem est ex eo quod naturam movet, ut ex propinquioribus expellat vijs. Quod si medicina virtutem habet attractivam,

quæ retineret humorum, tunc esset virtus naturæ expulsivæ magis digna, ut in sano et forti superaret, licet medicina non attrahet, nisi ad viam significatam, vel ad terminum signatum. Medicinæ vero vomitum facientis dispositio, est diversa ab hoc quoniam cum in stomacho fuerit, in eo morabitur, et humorem ab intestinis ad se ipsam attrahet et sua virtute superat ad resistendum virtuti naturali. Et scias quod plurimum attractionis humorum, quos medicinæ attrahunt, fit quidem ex venis, nisi sit ex loco multæ propinquitatis, quare fiet attractio ex eo in venis et in eis quæ non sunt venæ, sicut humores qui sunt in pulmone, qui propter vicinitatem ad stomachum et intestina trahuntur, licet in venis non vadant. Et debes scire quod plurima eorum, quæ sunt exuccantia seu exiccantia ex medicinis siccis, sunt causa evacuandi humiditates a corpore sicut fit in hydropisi.

humores grossos: Scito etiam quod medicina ventris solutiva expellit illud quod evacuat cum virtute attractiva, quæ attrahit hunc eundem humorem et fortasse attrahit grossum et relinquit subtilem. (Avicenna I, IV, C 6, p. 74.).

elleborus albus: Helleborus anbefales gentagne Gange som Vomitiv af Hipokrates. (f. Eks: *ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΤΗΣ ΟΞΕΩΝ, ΝΟΘΑ,* 25. ed. Littré p. 510).

condisum er her benyttet som Samlingsbetegnelse. Flere af de tidligere nævnte Droger gaves syltede.

nux vomica: Quod si administretur vomitus, deinde ventris solutio, erit rectius. Et si est inobediens quod non eradicetur, tunc oportet ut facias vomere cum eis, quæ sunt fortiora, sicut decoctio nucis vomicæ et sinapis et piperis. Medicamen faciens vomere phlegma medulla cartami dissolvatur cum aqua anethi contriti et projiciatur super ipsum oleum laurinum (Avicenna III, XIII, T. I, p. 291 ^{v}).

sapluie agreste: læs salviæ agrestis. Salvie bruges af Copho mod Blodbrækning.

ypocras: Aphorismerne IV 14, 15. (Littré IV p. 507).

vomitus Constantini: Constantinus Afric. nævner i Bogen de stomachi naturalibus et non naturalibus affectionibus (p. 241) mange forskellige Brækmidler, uden at det dog kan ses, hvilket der er an-

givet af ham selv. Hos hans samtidige og hos de efterfølgende Forfattere findes intet Middel med det angivne Navn omtalt.

vomitus patriarche: Sammensætningen var: tapsie li. I, croci africani ʒ IV, cinnamomi, asari aa ʒ II, catapucie ʒ II, mel quod sufficit: detur cum tepida ante accessionem (Antidotarium Nicolai f. CCLIII[v]).

vomitus Nicolai: Vomitus noster dicitur a vomendo eo quod frigidos et calidos purgat humores; noster quia a nobis compositus est. Rp. Ptasie (Thapsie) panormitanæ vel arragonensis collecte in mense maii sive Julii ʒ III, croci africani ʒ 1 et semis, nucis vomice ʒ semis, asari ʒ 1, mellis asarini quod sufficit; quidem sic fit: in duabus li. mellis dispumati adde ʒ IIII succi asari et buliat ad succi consumptionem, et si succum habere non volueris, pone ptasie, asari aā ʒ II et semis et dimidiam catapuciarum et totum depone in aqua marina et buliat usque ad medietatem et aqua pone tunc in li. II mellis dispumati et coque usque ad aque consumptionem, et cum tali melle confice; detur mane in modum castanee cum tepida vel oxizaccara, duris hominibus cum tota substantia: debilibus colatura tantum (Antidotarium Nicolai f. CCLIII[r]).

ANTE VOMITUM . . . . . *oxizacari:* ab oxi quod acetum dicitur (Joh. de St. Amando fol. CCLVIII).

oxymel: bestod af Honning og stærk Eddike, i hvilket radix foeniculi og radix raphani kogtes. (Joh. de St. Amando l. c.).

eruca: Res quoque quæ vomitus sunt præparativæ, sunt eruca et raphanus et [altarich] et [calamenthum montanum] recens et cepe et porri et aqua hordei cum sua fece et melle et pultes fabarum cum dulcedine et vinum dulce et amygdale cum melle (Avicenna I, IV, p. 76[v]).

in hora: In hora preterea vomendi oportet ut oculi ligentur suppositis plumazolis duobus (Avicenna I, IV, p. 76[v]).

post vomitum: post vomitum completum debunt os et facies lavari cum aceto et aqua tepida . . . hoc est bonum et hoc duabus de causis. Primo et per hoc anferatur mala materia et sapor mali fumi in ore remanentis et ideo os debet lavari cum facie . . . Secundo quia vomitus nocet dentibus (Joh. de St. Amando CCIXXI[v]).

Rufus anvender koldt Vand til Ansigtet (ed. Daremberg-Ruelle p. 485).

confortancia: quia vomitus multum nocet stomacho et ideo debemus post vomitum stomachum confortare cum stypticis et aromaticis. (Joh. de St. Amandos 6te Regel. CCIXXI[v]).

Vomitus superfluus: Superfluus vomitus stomacho nocet ..... nocet hepati, pulmoni, oculo et aliquam venarum quandoque scindit (Avicenna I, IV, cap. 14, p. 77).

Contra primum: Tensio vero et dolori qui sub hypochondrijs fiunt, conferunt panni aqua calida infusi et superpositi et oleis lenificantibus (Avicenna l. c. cap. 15).

secundum: Fortem autem mordicationem in stomacho remanentem removet bibere iura unctuosa, quæ cito digerantur ... (Avicenna l. c.).

tertium: Singultum vero si cum eo acciderit et permanserit retinebit sternutatio. (Avicenna l. c.).

quartum: intersectioni vocis, quæ accidit post ipsum, confert ligare extrema et stringere ea, et superponere stomacho pannum infusum oleo in quo cocta fuerit ruta, et cucumer asininus et dare ei bibendum mel cum aqua calida [quintum]. Et habenti quidem (alsubet) fiat hoc et in Aurem eius mittatur. (Avicenna l. c.).

fac ut: Fac ut ipse dormiat (Avicenna l. c., cap. 16).

sextum: Quod si vomitus superfluerit et incessanter egrediantur humores, donec sanguis exeat, da ei ad bibendum lactis vino admisti quatuor cotylas: quoniam medicinæ vomitivæ malitiam reprimit, et sanguinem prohibet et naturam lenit. Quod si partim pectoris et stomachi a sanguine cum hoc mundificare volueris ne ex eo aliquid coaguletur, da ei ad bibendum syrupum acetosum, sive sit ex melle, sive ex zuccharo ... (Avicenna l. c. cap. 16).

QUIA AUDIVIMUS .... *odor, sapor:* Drogernes Egenskaber benyttedes ved Bestemmelsen af Kompleksionen (se Pract. Bartholomei p. 323—324).

Intelligendum est: Lægemidlerne deltes i maturativa, mollificativa, indurativa, opilativa, rarificativa og inspissativa, et System, der ikke overholdtes, men som blev udvidet med mange andre Afdelinger (se Pract. Bartholomei, p. 326).

FRONS *radix:* Dioscorides (ed. Sprengel p. 5) har: Nos vero a primis ut ita dicam, annis iugi quodam illa oportet magnique est discriminis, sicca an pluvia tempestate colligantur: sicut et intest, loca esse montosa, edita ventis pervia, frigida et arida: talium enim medicamentorum fortiores sunt facultates.

pluvioso: Liber servitoris (CCXCII) skriver om Frø, at de skal samles „antequam cadat super ea aqua, qua destruantur".

Montane: Et herbe que colliguntur in terris montuosis et duris sunt fortioris virtutis quam ille quæ colliguntur in vallibus et terra pingvi et viridariis et hortis (Liber servitoris CCXCVII og Saladin CCCII^v^).

MEDICAMINA QUE SUNT . . . . . *perfectionis:* Sed nec illud ignorandum est ea sæpenumero pro loci proprietate annique temperie citius tardiusve adolescere (Dioscorides p. 6).

flores: Dico quod in vere scilicet in mense aprili et maii sunt primo herbe et secundo flores colligendi (Saladin CCCII^v^).

semina: Semina vero sunt colligenda in estate scilicet iunii mense vel iulii, quia tunc complete (Saladin l. c.).

Radices: Radices vero in autumno sunt colligende et quia tunc folia et semina ceciderunt, vel sunt exsiccata, et tunc tota virtus herbarum est reposita in radicibus. (Saladin l. c.) Liber servitoris har: et tempus colligendi radices et ramos et cortices est quando incipiunt cadere folia earum. Om disse Forhold har Dioscorides (p. 8): Fruticosa autem, ut . . ., dum semen gestant, colligenda sunt; flores autem antequam sponte decidant. At fructus maturos decerpere decet et semina, dum siccescere coeperint, antequam defluant.

tempus: Hos Saladin findes en Liste over, hvad der skulde indsamles i hver Maaned (CCCII^v^—CCCIII^r^).

humido superfluo: se Noten „pluvioso".

tempus collacionis: herbe colligantur in tempore serene, claro, non ventoso (Lib. serv.).

CUM SIC COLLEGERIS . . . . . *ligna:* Flores autem et quæ odorata fuerint, in cistulis tiliaceis minime humectis reponantur. (Dioscorides p. 8).

Ambra, muscus: Et opus [= est reponi] omnes species aromaticas ad aromatizandum in vasis aureis vel argenteis deauratis, aut in vasis de percellionibus, aut ex vitro. (Saladin patit. VI). Dioscorides benytter Sølvbeholdere til flydende Ting.

Humida: Et repositio rerum humidarum sicut sunt succi et gumme liquide, confectiones et electuaria, liquida et similia oportet esse in vasis grossis de vitro vel terra vitreata vel de argento vel cornu, et similibus (Saladin og Liber serv. CCXCVII). Ceterum liquidis medicamentis conveniet materia quævis densior qualis est argentea, vitrea seu cornea (Dioscorides p. 8—9).

coliria: Apta vero erunt aenea vascula medicamentis oculariis ac liquidis (Dioscorides l. c.). Saladin har: medicinæ molles que sunt convenientes medicinis oculi debent reponi in vasis eneis.

adipes: Adipes autem ac medullas stannis vasis condi oportet (Dioscorides, Saladin).

olea: olea debent reponi in vasis vitreis (Saladin).

LITTERATUR.

Maître Aldebrandin de Sienne: Le régime du corps, texte français du XIII siècle, publié par L. Landouzy et R. Pépin. Paris 1911.

Alphita, a medieo-botanieal glossary from the Bodleian manuseript, Selden B 35, edited by I. L. G. Mowat, Oxford 1887 (Aneedota Oxoniensia. Mediaeval and modern series Vol. I. Part II).

Apuleius Platonicus: De viribus herbarum. Paris 1543.

Arnaldus de Villa nova: Opera. Lugduni 1509.

Avicenna: Liber Canonis. Venetiis 1562.

Bartholomeus Anglicus: De proprietatibus rerum. Nurenberge 1492.

Bartholomei Practica (Salvatore de Renzi: Collectio salernitana, Tomo quarto, Napoli 1856).

Ibn el Beïthar: Traité des simples, traduit en français par le Dr. L. Leelerc. Paris 1877—1883. 3. Vol. (Notiees et extraits des manuserits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques, publiés par l'Institut national de France. T. 23, 25, 26).

Budinszky, A.: Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter. Berlin 1876.

Bulchacis se Mesuë.

Castelli, B.,: Lexieon medieum graeeo-latinum, Genevæ MDCCXLVI.

Christensen, William: Et Bidrag til dansk Klosterhistorie i Christian I's Tid. Kirkehistoriske Samlinger V, 4. Række.

— Et hidtil ukendt Arbejde af Viborg Bispen Knud Mikkelsen. Kirkehistoriske Samlinger V, 4. Række.

Constantinus Africanus: Opera I—II. Basileæ 1536.

Copho, se Mesuë.

Cordus, Valerius: Pharmacorum conficiendorum ratio. Vulgo voeant Dispensatorium. Nerobergæ MDLI. I samme Bind er optaget: Appendix ex seriptis D. Jaeobi Sylvii, Mediei Parisiensis pro instruetione Pharmaeopolarum.

Dam, E.: Mester Henrik Harpestreng. Ny Pharmaeeutisk Tidende 1889.

Daremberg-Bussemacher: Oeuvres d'Oribase I—VI, Paris 1856—76.

Daremberg-Ruelle: Oeuvres de Rufus d'Ephèse. Paris 1879.

Pedanii Dioscoridis, Anazarbei: De materia medica libri quinque. Ed. Curtius Sprengel. Lipsiae 1829—1830. I—II. (Medieorum graeeorum Opera quae exstant. Ed. C. G. Kühn. Vol. XXV et XXVI).

Des Pedanios Dioskurides aus Anazarbos Arzneimittellehre in fünf Büehern, ed. J. Berendes. Stuttgart 1902.

Dorveaux, Paul: L'antidotaire Nicolas, deux traduetions françaises de l'antidotarium Nicolai, Paris 1896.

— Le livre des simples médecines, Traduction française du Liber de simplici medieina dictus circa instans de Platéarius. Publieations de la société française d'histoire de la médeeine. I. Paris 1913.

DORVEAUX, PAUL: Promptuaire des Medecines simples en rithme joieuse par Thibault Lespleigney. Paris 1899.
— Le sucre au moyen-âge. Bibliothèque historique de la France médicale. Nr. 26. Paris 1911.
FLÜCKIGER, F. A. AND HANBURY. D.: Pharmacographia. Second edition. London 1879.
GALENI Opera, ed Kühn I—XX. Lipsiæ 1823.
GRÖN, FR.: Altnordische Heilkunde. Janus 1908, og i Særtryk.
— Nogle Bemærkninger om Middelalderens medicinske Videnskab i Norden. Norsk Magazin for Lægevidenskaben 1908. Nr. 10.
HORTUS SANITATIS, imp. Schönsperger, Augsburg 1487.
HUITFELD, ARRILD: Danmarckis Rigis Krønicke, Kiøbenhaffn 1652.
JOHANNES DE ST. AMANDO se Mesuë.
JOHNSSON, J. W. S.: Relations médicales entre la France et le Danemark. Bull. de la soc. franç. d'hist. de la médecine 1911.
JØRGENSEN, ELLEN: Om nogle middelalderlige Forfattere, der nævnes som hjemmehørende i „Dacia". Historisk Tidsskrift, ottende Række, III, Hefte 4, 1911.
KRISTENSEN, MARIUS: Harpestræng, Gamle danske Urtebøger, Stenbøger og Kogebøger, udgivne for Universitetsjubilæets danske Samfund. København 1908—10. Hefte 1—3.
— Harpestrængs Urtebøger. Nordisk Tidsskrift för Vetenskap, Konst och Industri, 1908 p. 204.
LANGEBECK, JACOBUS,: Scriptores rerum Danicarum medii ævi. Hafniæ 1772.
LEMERY, NICOLAS: Dictionnaire universel des drogues simples, 3 édition, Paris 1733.
LUDWIG, H. und PHILIPPE, A.: Geschichte der Apotheker. Jena 1855.
MANSA, F. W.: Et og andet Henrik Harpestreng vedkommende. Tidsskrift for Historie. Litteratur og Kunst, udgivet af Molbech III. p. 276.
MATTHÆUS SILVATICUS: Opus. Venetiis 1507.
MESUË J.: Opera. 1541 (uden Trykkernavn eller Sted) Heri er optaget følgende her benyttede Værker:
Nicolai Antidotarium cum glossis Platearii.
Johannes de St. Amando in Nicolai Antidotarium admodum copiosa expositio.
Bulchasis sive Servitoris Medicorum libellus.
Saladini Aromatariorum Compendium.
Cophonis Tractatus de Arte Medendi.
MOLBECH, C.: Henrik Harpestrengs Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede. København 1826.
MOWAT, J. L. G., se Alphita.
NICOLAUS, se Mesuë.
ORIBASE: Oeuvres, I—VI, ed. Daremberg et Bussemacker. Paris 1856—76.
PAULUS ÆGINETES, ed. Berendes. Janus. 1908—13.
PETRI HISPANI Thesaurus pauperum, edit. G. Adolphi Scribonii Marpurgensis. Francoforti MDLXXVIII.
PHILIPPE A., se Ludwig, H.
PLATEARIUS, se Serapion, Mesuë og P. Dorveaux.
PLINIUS, CAII, secundi historiæ mundi libri XXXVII med Kommentar af S. Gelenius. Basileae, Froben MDXLIX.
PONTOPPIDAN, ERICH: Annales ecclesiæ Danicæ diplomatici. Kjøbenhavn 1741.
LA PORTE DU THEIL: Relations qui existaient au XII siècle entre le Danemark et la France. Mémoires de l'Institut. Littérature et beaux-arts IV, p. 212.

RASIS LIBER MALCHAON I—II, Venetiis 1506.

RIANT, GREV P.: Et Bidrag til Vestigia Danorum extra Daniam. Danske Samlinger 1866—67.

RUFUS se Daremberg.

SALADIN, se Mesuë.

SCHÜCK, H.: Nordiska Medeltidsförfattare. Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar. Upsala 1896.

SERAPIONIS Practica dicta breviarium. Venezia 1497. I samme Bind findes:
Serapionis liber de simplici medicina.
Liber de simplici medicina dictus circa instans.
Platearii Practica.

SUHM, P. F.: Historie af Danmark. Kbhvn. 1809.

SYLVIUS JACOBUS, se Cordus.